

Avrupa Birliği'nin ve Üç Büyük Üyesinin Arap Baharı'na Yaklaşımları

Cengiz DİNÇ

*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü, cdinc@ogu.edu.tr*

Öz

Çalışma, Avrupa Birliği'nin (AB) kurumsal ve Almanya, Fransa ve İngiltere'nin ulusal olarak, Arap Baharı döneminde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya (ODKA) yönelik yaklaşımını analiz etmektedir. Bölge için, en önemli dış aktörlerden biri olan AB siyasi parçalanmışlığını bir kez daha göstermiştir. Güvenlik çıkarları ve ekonomik öncelikler, tarihi özel bağlar, iç politikaya dönük mülahazalar üye ülkelerin tepkilerini şekillendirmiş ve AB'yi sınırlamıştır. Arap Baharı'yla beraber, bölgeden kaynaklanan tehdit algısının giderek yükseldiği bir döneme geçilmiştir. AB'nin bölgeye yaklaşımı dört temel unsura dayanmaktadır: Üye ülke stratejileri arasındaki farklılıklar, demokratikleşme için geliştirilen yeni araçlar, koşulluluk ve sürdürülebilir sosyal-ekonomik kalkınma için güçlü bir yaklaşım. Avrupa bölgenin temel ve yapısal problemlerine duyarsız kalmaya devam etmektedir. İlişkilerinin doğasında önemli bir değişim yaşanması olası görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Arap Baharı, Almanya, Fransa, İngiltere

JEL Sınıflandırma Kodları: F50, F54 ve F55.

Approaches of the European Union and Its Three Big Members Toward the Arab Spring *

Abstract

The study analyzes the institutional approach of the European Union (EU) and national approaches of Germany, France and Britain toward the Middle East and North Africa (MENA) during the Arab Spring. The EU, as one of the most important external actors for the region, has shown once again its political disunity. Security interests and economic priorities, special historical ties, domestic political considerations shaped the responses of the member states and restricted the EU. With the Arab Spring, there has been a rise in the threat perception emanating from the region. There are four basic factors in the EU's approach to the region: differences between the member states' strategies, new instruments for democratization in the region, conditionality and a solid approach to sustainable socio-economic development. The EU remains insensitive to the problems of the region. An important change in the nature of relations remains highly unlikely.

Key words: European Union, Arab Spring, Germany, France, Britain

Jell Classification Codes: F50, F54 ve F55.

* Extended abstract is presented at the end of the article.

Atıfta bulunmak için/Cite this paper:

Dinç, C. (2018). Avrupa Birliği'nin ve üç büyük üyesinin Arap Baharı'na yaklaşımları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*. 8 (2), 1-33.

1. Giriş

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan, kısa zamanda Arap Devletleri Ligi'ne üye bölgedeki 18 ülkeye yayılsa da (Leech ve Gaskarth, 2015, s. 139; bkz. Tablo 5), özellikle Tunus, Mısır, Libya ve Yemen gibi ülkelerde uzun dönemdir yönetimde olan diktatöryel rejimleri yıkan, Suriye ve Yemen'de iç savaşa dönüşen gelişmeleri tetikleyen 'Arap İsyancıları' karmaşık bir süreçtir. Avrupa tarihinden mülhem 'Arap Baharı' ismi bile tartışma konusu olmuş, yaşanan gelişmeler sonucunda baharın çoktan kışa döndüğü dile getirilmiştir (Börzel, Dandashly ve Risse, 2015, ss. 1-2). Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeleri şekillendiren en önemli faktörler olarak sıklıkla, bölge insanların isyan-protesto hareketlerinin altyapısını oluşturan derin toplumsal sorunlar, örneğin, her sene iş gücüne katılan milyonların da etkisiyle son derece yüksek olan işsizlik oranları, ekonomik istikrarsızlık, eğitim ve sağlık problemleri, otoriter rejimlerin etkisi ve insanların siyasete katılamamaları, hatta çoğu ülkede siyasileri ve rejimi eleştiri hakkının bile olmaması, toplumsal adaletin sağlanamaması, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi birçok unsur sayılmaktadır. Küresel olarak devletlerin başarısızlıklarını tetikleyen yoksulluk, dışlanma ayrımcılık gibi etkenler bölgede de mevcuttur (bu konuda bkz. Acemoğlu ve Robinson, 2013). Arap Baharı iç ve dış aktörleri hazırlıksız yakalamıştır ve nereye evrildiği de hala belli değildir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin ve üç büyük üyesinin Arap Baharı sürecinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika (ODKA) yönelik yaklaşımı analiz edilecektir. Daha önceki önemli dış politika konularında da birlikteliği sağlayamayan AB Arap Baharı sürecinde de siyasi parçalanmışlığını göstermiştir. Çalışmada konu edilen ilişkilerde özel güvenlik ve ekonomik çıkarlar; özel bağlar, iç politikaya dönük mülahazalar üyelerin Arap Baharı'na tepkilerini şekillendirmiş ve AB'yi sınırlamıştır (Del Sarto, 2016, s. 223).

Arap Baharı'na itici gücü veren bir dizi eylemin, toplumun önemli kesimlerinin, örneğin gençlerin, değişim konusunda duyulan özlemlerinden kaynaklandığı açık olsa da süreç içerisinde pek çok bahse konu ülkede mevcut düzene isyan edenlerin istediklerini elde edememeleri, statükocu güçlerin beklenenden daha kalıcı olduğunun ortaya çıkması ve örneğin Libya'daki şiddetli çatışmalar, Irak ve Suriye'de IŞİD'in varlığının devam etmesi belirsizliklere yol açmaktadır. Bu dönüşüm döneminin karmaşıklığı, daha demokratik ve müreffeh bir düzene geçilip geçilmeyeceğine dönük soru işaretlerini canlı tutmakta ve bölgenin geleceğiyle ilgili gittikçe artan oranda tereddüte yol açmaktadır (Bauer, 2015, s. 28).

İlk aşamalarda, hem bölgede hem de Batı'da pek çok kesim, Arap Baharı'na yön veren protesto ve isyanları, otokrasilerin aslında ne kadar da kırılabilir olduğuna dair bir delil olarak görmüştür. Apolitik görülen kitlelerin eyleme geçmesiyle sarsılmaz görünen rejimlerin yıkılabileceği duygusu belirli bir iyimserlik yaratmış; ancak kısa sürede bu kesimlerin fazlaca umutlandığı ortaya çıkmıştır.

Çünkü siyasi kıpırdanmalar Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn, Libya ve Suriye olmak üzere sadece altı ülkede kendini göstermiştir. Nispeten istikrarlı bir demokratikleşme dönemine girmiş görünen Tunus hariç, diğerlerinde süreçler umulanın aksine gerçekleşmiştir. Küresel güçlerin farklı yaklaşımları, bölgedeki ülkelerin farklı toplum, lider kadro yapıları ve diğer birçok faktörün etkisiyle 'arzu edilen', beklenen sonuçlar gerçekleşmemiştir. Hatta Suriye örneğinde olduğu gibi çoğu kez sürecin can kayıpları ve politik riskler bakımından eskisinden daha kötü bir ortam yarattığını belirtmek gerekir. Kısa sürede, siyasi ve ekonomik sistemi demokratikleştirmeden; daha kapsayıcı hale getirmeden, sadece yönetimdeki elitlerin yer değiştirmesinin yeterli olmadığı; bölgede dönüşümün toplumsal alt yapısının çok sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Burada, ODKA'nın büyük tarihsel dönüşümleri, örneğin - refah ve özgürlük olarak tanımlarsak- 'moderniteyi' yakalayamamış, hem teknolojik ilerleme/sanayileşmede hem de düşünsel alanda gelişmemiş ülkelerden oluştuğu ve burada tarihsel devamlılığın önemli bir faktör olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu tarihsel birikimle ortaya çıkan bölgesel yapısal sorunlar olarak otoriter yönetim yapıları, demokrasi eksikliği, ekonomik dışlanmışlık, zayıflatılmış, edilgenleştirilmiş, eğitimsiz kitleler[†] etnik ve mezhebi fay hatlarına da dayalı ayrımcılık son on yıllara dayanan çatışmalar veya dondurulmuş ihtilafların yarattığı güvensizlik, dış güçlerin bölgede devam eden olumsuz tarihsel müdahaleleri ve bölgesel aktörlerin, ülke içi çatışmalardaki tarafların dış güçleri kendi yanlarında -sonrasında ödenecek ağır bedeller karşılığında- müdahale etmeye davet etmeleri, bölgesel krizleri derinleştiren ve idame ettiren faktörlerin varlığını sürdürmektedir. ODKA nüfusu hangi ülkelerin dahil edildiğine bağlı olarak 380-400 milyon civarında olup bunların 280-300 milyonu kişi başı 5 bin Dolardan az yıllık nominal gelire pek çok temel ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir hayat sürmektedir (IMF 2015). AB kaynaklı dış yardımlarsa yıllık olarak değerlendirildiğinde bölge ekonomisinin binde birinden daha aşağısına tekabül etmektedir ve ciddi bir etki yapacak boyutlara ulaşmamaktadır (bkz, Tablo 1).[‡]

Demokrasiye ve her alanda daha kapsayıcı rejimlere geçiş için iç dinamikler yetersiz kalmakta, dış güçler de hemen kendileri için elverişli bir pozisyon yaratmak amacıyla bölgedeki çatışan taraflardan birisinin yanında yer almaktadır. İran, Türkiye, İsrail, Suudi Arabistan, Katar gibi bölgesel; ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi bölge dışından devletlerin, hatta IŞİD; El Kaide, PKK, PYD gibi terör örgütlerinin ve diğer yapıların çokluğu, birbirleriyle çatışan stratejileri, bazılarının pozisyon değiştirmeleri bölgedeki dinamikleri daha karmaşık ve muğlak kılmaktadır. Bölgedeki gelişmeler veya iç

[†] Eğitilmiş kesimlerin Kuzey Afrikadaki rejim değişimindeki kritik rolleri unutulmamalıdır ancak ekonomik geri kalmışlığın önemli bir boyutu da buradaki toplumların genel olarak katma değeri yüksek mal ve hizmetler sunabilecek kadar eğitilmiş bir nüfusa sahip olmamalarıdır.

[‡] Beşinci Genişleme sürecinde de AB, Doğu Avrupalı aday ülkelere kendi ekonomisinin binde biri kadar refah transferinde bulunmuştur; detaylar için bkz. (Dinç, 2012).

politikadaki değişimler sonucunda, iç ve dış aktörlerin pozisyonları hızlı bir şekilde değişmekte, bu da analiz yapmayı zorlaştırmaktadır.

Çalışmada, daha önceki dönemlere de arka plan oluşturdukları için kısaca değinilmekte; Avrupa Birliği'nin kurumsal, üç büyük üyesi olan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın ise ulusal olarak Arap Baharı'na yaklaşımları analiz edilmektedir. Çalışmanın amacı, bu aktörlerin, ODKA ülkeleriyle Arap Baharı sürecinde geliştirmeye çalıştıkları ilişkilerin doğasını ve evrildiği yönü anlamak ve bu bağlamda ilişkileri şekillendiren önemli faktörlere dikkat çekmektir.

2. Arap Baharı Öncesi Avrupa'nın Bölgeyle İlişkileri

ODKA bölgesindeki Avrupa çıkarlarının uzun ve karmaşık bir tarihi vardır. Pek çok ODKA ülkesi yakın zamanlara kadar Avrupalı güçlerin sömürgeci durumundaydı veya mandası altındaydı; temel bir faktör olarak bu *sömürü*, eşit olmayan şartlarda ticaret ve katma değeri çok yüksek batı ürünlerin satın alınması gibi mekanizmalarla, refah transferine neden olan değişik formlarda devam etmektedir. ODKA bölgesindeki istikrar Avrupa'nın kendi siyasi ve ekonomik istikrarı için de çok önemlidir. Çünkü özellikle, Fas, Cezayir ve Tunus kökenliler başta olmak üzere, ağırlıklı olarak Fransa, Belçika, Danimarka, İspanya ve Hollanda gibi pek çok Avrupa ülkesinde hatırı sayılır oranlarda göçmen toplulukların olması bu bölgedeki rahatsızlıkları ve çatışmaları kısa zamanda Avrupa'nın da yerel sorunu haline getirebilmektedir.

Khader'in de (2013, s. 9) belirttiği gibi Avrupalıların Arap Dünyası'na bakışları hep sorunlu olmuş bu bölgeyi genellikle "en iyi açıdan bir petrol kuyusu ve büyük bir pazar veya en kötü açıdan çalkantılı ve tehlikeli bir bölge" olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla bu ülkelerin enerji kaynaklarına, pazarlarına erişim ve bölgeden gelebilecek tehditlerin bertaraf edilmesi Avrupa'nın bölgeye yönelik politikalarında belirleyici olmuştur. Jan Zielonka'ya (2013, ss. 36-37) göre Avrupa Birliği'ni "bir çeşit imparatorluk" olarak görmek gerekir. Avrupa modern tipte bir imparatorluktur. Belki kesin sınırları ve merkezi bir otoritesi ya da önemli sayıda bir ordusu yoktur ancak "AB çok büyük bir coğrafi alanı temsil etmekte, uluslararası gündemi etkileyebilmekte ve dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle de komşuluk alanında meşruiyet kavramını şekillendirebilmektedir". Böylece, geçmişteki imparatorluklara benzer şekilde oradan gelebilecek tehditlere karşı çevresini elinden geldiğince kontrolü altında, istikrarlı bir yapıda tutmaya çalışırken çevresindeki bölgelerden de ekonomik faydalar sağlamaktadır.

Önceki on yıllarda AB ve ODKA ülkeleri arasındaki ilişkiler genellikle 'ikili' iken, özellikle son 20-25 yıldır, AB kendi politikalarının 'paylaşılan bir refah' ve tüm Akdeniz ülkelerinde daha fazla iş yaratacağını ileri sürmüştür. Oysa her iki taraf arasındaki refah farklılıkları devam etmiş ve Batı, özellikle hemen yakındaki Avrupa ülkeleriyle aradaki bu refah farkı, literatürde Arap İsyancıları için önemli bir neden olarak zikredilmiştir. AB'nin bölgeye yönelik 1970'lerde başlayan

ticaret ve kalkınma konularına odaklı koordinasyonsuz tedbirleri, 1990'larda güvenlik kaygılarının şekillendirdiği Soğuk Savaş sonrası dönemde sistematik politikalara dönüşmüştür (Tömmel, 2013, s. 19). 1990'lı yıllarda yaşanan Cezayir İç Savaşı AB üyesi ülkelerin Orta Doğu bölgesindeki sorunlara ve istikrarsızlığa olan ilgisini artırmıştır. Bu dönemde, AB bölgeye yönelik ilk kurumsal yaklaşımı sayılabilecek olan Barselona Süreci'nin başlatmıştır. Aynı zamanda Avrupa-Akdeniz Ortaklığı olarak bilinen bu süreçle beraber iki bölge arasında oluşturulacak serbest ticaret bölgesiyle ticari ilişkileri, siyasal ilişkileri ve kültürel etkileşimi artırmak hedeflenmiştir. Kısacası, istikrarın sağlanması amacıyla ekonomik bütünleşme ve demokratikleşme hedeflenmiş (bkz. Örneğin, "Union for the Mediterranean") ve bölgenin, Avrupa'ya normatif güç unsurları kullanılarak yakınlaştırılması öngörülmüştür. Buna göre, ekonomik ve ticari ilişkilerin dışında insani etkileşim ve kurulacak diyalog kanallarıyla bölge ülkeleri toplumsal olarak daha dışa açık bir hale gelecek ve Batı'nın savunduğu, demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi gibi normatif değerleri benimseyecekti. AB'nin Orta Doğu'ya yönelik bu yaklaşımlarının temelini oluşturan mantığın, kendisine yönelik gerçekleşen göç dalgalarının önüne geçebilmek; sorunu kaynağında çözmeye çalışmak anlayışı olduğu savunulmaktadır (Küçükkeleş, 2013, ss. 9-10).

1990'lı yıllardan bu yana, AB'nin bölgeye yönelik girişimleri başarısız veya yetersiz kalmıştır. Örneğin, 1995'te başlatılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ancak kısmi bir etkiye sahip olmuştur. 15 üyeli AB, Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye, Türkiye, Filistin Otoritesi, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta Barselona Deklarasyonunu imzalayarak Ortaklığı başlatmıştır. Böylece ilişkilerin ikili yapısından bir sapma gerçekleşmiştir ancak süreç Arap komşuların esas problemlerine odaklanmak yerine, buradan kaynaklanan göçmenler gibi 'tehditlere' karşı Avrupa'yı korumak amaçlı ekonomik ödüllere tasarlanmıştır. AB'nin bölgeye yönelik ilk düzenli ve sistematik politikası olarak kabul edilen Barselona Süreci çerçevesinde, bölge ülkelerinin iç işlerine müdahale edilmemeye dikkat edilmiş, mevcut otoriter rejimlerle ekonomik reformlar için işbirliği yapılmış ve böylece savunulan, ön plana çıkarılan demokratikleşme söylemi ikinci planda kalmıştır. Sürece katılan Avrupalı ülkeler kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmiş ve hedeflenen işbirliği sağlanamamıştır. Bölgedeki otoriter rejimler de kendi iktidarlarını sarsabilecek reformlardan uzak durmuşlardır (Bal, 2014).

Sınırlı bir etkisi olan bu Ortaklığın ardından, AB 2005'te yönünü değiştirmiş ve hem Doğu hem de Güney komşulara yönelik Avrupa Komşuluk Politikasını başlatmıştır. Daha yakın ve 'akraba' olan Doğu Avrupa ülkelerine, Akdeniz'in öteki tarafında kalan ülkelere göre daha fazla önem verilmiştir. Komşuluk Politikası Birliğin güvenlik kaygılarını öncelediği için, ODKA bölgesinde demokrasinin yüceltilmesi, gündemdeki eski önemini kaybetmiştir. Bu dönemde AB'nin bölgeye bakışının değiştiği 2000'li yılların etkisinden de bahsetmek gerekir. 2000 yılında AB'de, Akdeniz Üzerine Ortak Strateji belgesi kabul

edilmiştir. Bu belge, yasadışı göç, terörle mücadele, örgütlü suçlar ve uyuşturucu ticareti konularında işbirliğini önemli ve öncelikli konular olarak vurgulamıştır (Efegil, 2015, s. 546).

Komşuluk Politikası ABD tarafından başlatılan Büyük Orta Doğu İnisiyatifine (bkz. Uzgel, 2013, 266) paralel olarak gelişmiştir. 2004 yılında Doğu genişlemesini[§] yaşayan AB, yeni üyeler, yeni komşular ve yeni sorunlar edinmiştir. Bu doğrultuda genişlemeyle beraber kurumsal bir komşuluk politikası hedeflemiştir. AB, kurumsal hedefleri doğrultusunda etrafındaki ODKA ülkeleri olan Cezayir, Libya, Tunus, Fas, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bunu gerçekleştirmek için ekonomide liberalizmi, siyasi alanda ise demokratik değerleri ön koşul olarak belirlemiştir. Koşulları yerine getiren komşu ülkelere tam üyelik haricinde tüm işbirliği yöntemlerini teklif ederek ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumayı ve bu ülkelerde istikrar ortamının oluşumunu hedeflemiştir. Ancak bu dönemde de AB'nin öncelikleri sadece ekonomik konular olmuş ve risk almayarak ülkelerin iç işlerine müdahale etmeyip, otoriter rejimlerle üstü örtülü veya açık işbirliğine devam etmiştir (Bal, 2014). Özellikle Irak müdahalesi sonrasında, Arap dünyasında kamuoyu genel olarak Amerikan ve Batı müdahaleciliğine karşı olumsuz bir tavır almıştır; bu tavır ABD'nin müdahaleci tarzını takip eden İngiltere ve Fransa'da için de geçerlidir (Hollis, 2012, s. 85). Şüphesiz Batı'ya karşı bu negatif tavır ve güven eksikliği genel olarak Orta Doğu Barış Süreci'nin süregiden başarısızlığı, bu ülkelerin sürece olumlu katkılarının olmadığı algısıyla da bağlantılıdır.

Bu dönemde AB, bölge ülkeleriyle çok taraflı işbirliğinden ziyade ikili anlaşmalara öncelik vermiş ve İkili Ulusal Eylem Planları geliştirilmiştir. Komşuluk bölgesindeki ülkelerle imzalanan bu anlaşmaların temel amacı "hedef" ülkelerdeki sosyal dönüşümün AB'nin istediği şekilde ilerlemesini sağlamaktır. AB'nin teklif ettiği finansal yardımlar Brüksel ve hedef ülke arasında imzalanan Eylem Planı ile çerçevesi çizilen hükümet reformları, ekonomik reform ve pozitif dönüşümün diğer konularının gerçekleştirilme şartına bağlanmıştır. Bu bağlamda Örneğin, Türkiye ile 1964'te, Tunus ile 1998'de İsrail ve Fas ile 2000 yılında, Mısır ile 2004 yılında Ortaklık Antlaşmaları imzalanmıştır. 2004 yılında AB, Tunus, Mısır, Fas ve Ürdün'le; 2006 yılında Mısır'la ve 2007'de de Lübnan'la serbest ticaret antlaşmaları imzalanmıştır.

2008 yılındaki, bölgesel istikrarı ve işbirliğini artırmayı amaçlayan 'Akdeniz İçin Birlik' yapılanmasına giden süreçte bölgedeki siyasi konjonktürün etkisinden de bahsetmek gerekir. 2000'li yıllar itibarıyla ABD, Afganistan ve Irak işgalleriyle bölgeye yönelik operasyonlar yapmış, istikrarsızlık körüklenmiş ve radikal unsurların oluşumu ve rahat hareket alanı için ortam oluşmuştur. 2005 ve 2006'da

[§] Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 yılında AB'ye üye olmuşlardır.

bölgede yapılan seçimlerde İslami eğilimli partilerin başarısı AB'yi endişelendirmiştir. Bu bağlamda, endişelerin giderilmesi için AB'nin otoriter rejimlerle olan ilişkilerine, bu rejimlere sağladığı desteği artırmasına ve onların işbirliğine ihtiyaç duyduğunu belirtmek gerekir (Efegil, 2015, s. 554).

Akdeniz için Birlik projesiyle Barcelona Süreci'nin yeniden canlandırılması; sağlık, çevrenin korunması, göç, altyapı, kültür, enerji, iş dünyası, eğitim gibi konularda ve deniz yolları taşımacılığı, kazaların önlenmesi gibi alanlarda işbirliği hedeflenmiştir. AB, demokratikleşme, sivil toplumun geliştirilmesi ve ekonomik kalkınma konularına mali kaynaklar ayırmış, güvenlik ve ticari konularda ise bölgedeki siyasi elitler ve otoriteler ile işbirliği yapmayı tercih etmiştir. AB'nin bu dönemde de bölgeye yönelik politikalarında başarılı olamadığı söylenebilir. Genelde hep öncelik verilen ekonomik konularda da istenilen hedeflere ulaşamamıştır. Ülkelere yapılan ekonomik yardımlar ilgili ülkelerin siyasi elitlerine veya onların çevrelerine gitmiş, halka pek yansımamıştır. Bu yolla ulaşılmaya çalışılan toplumsal refah da sağlanamamıştır. Aksine bu dönemde bölge ülkelerinde işsizlik oranlarında yükselme ve ekonomide gerileme görülmüştür. Aynı zamanda AB'nin temel önceliklerinden olan yasadışı göç ve terör kavramlarının da bölge ülkeleri tarafından ön plana çıkarılması AB'nin ilgili ülkelerdeki olaylara uzak kalmasını sağlamıştır (Tömmel, 2013, ss. 23-24).

AB ve ODKA arasındaki tüm bu sorunlu ilişkiler yumağının temelinde, bölgeyle ilişkilerinde son dönemlerde göç enerji ve terörizm olmak üzere AB'nin kendi yumuşak ve sert güvenlik kaygılarına çok fazla vurgu yaptığı bir dizi yapılar, prosedürler ve antlaşmalar yatmaktadır. Çünkü bunların kalıcı bir şekilde çözülmesini sağlamak için bölgenin temel ve yapısal sorunlarına yeterince eğilinmediği söylenebilir. Burada en sık karşılaşılan Batılı argümana, bölgesel sorunların çok derin ve maliyetli olduğu, dışardan müdahalelerle çözümlerinin çok zor olduğu ve görevin esas olarak yerel aktörlerde olduğudur. Avrupa'nın ve Batı'nın farklı bir bakış açısıyla, kendi çıkarlarını önceleyen, yetersiz kaynak ayıran yaklaşımları sıklıkla Avrupa'nın (ve Batı'nın), bölgede çözümlerin değil, sorunların bir parçası olduğu eleştirisini getirmektedir. Eleştirel yaklaşan geniş çevrelere göre,** Batı'nın tercihleri, dar ve kısa vadeli bir şekilde tanımlanmış, çıkarlarına hizmet etme karşılığında bölgedeki diktatörlüklere doğrudan veya dolaylı yardım ederek sorunların devamına hizmet etme, bu rejimlere meşruluk sağlama, ekonomik ve siyasi destek sağlama olarak görülmüştür.

Günümüzde ODKA ülkelerinin AB için önemi birkaç temel boyutta ele alınabilir. Akdeniz bölgesi ve Kuzey Afrika ülkeleri bir grup olarak AB'nin önemli pazarları ve ticari ortakları arasında yer almaktadır (Akdemir, 2012). Daha önemlisi bölge coğrafi olarak sınır kabul edilmekte ve bu yakınlık yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve benzeri etkileri doğurmakta; bazı ilgili ülkeleri terör saldırılarının hedefi haline

** Batı'nın tutum ve davranışlarına eleştirel yaklaşan çoğunluk yalnız muhalefetteki İslamcı/muhafazakar çevreler ve örgütlerden değil genel olarak soldan da destek bulmaktadır.

getirebilmektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının varlığı ve Avrupa ülkelerinin bu enerji kaynaklarına ihtiyacı dolayısıyla sorunsuz bir şekilde enerji transferi için bölgede istikrar sağlanmalıdır. Bu genel çerçeve içerisinde AB'nin Orta Doğu bölgesine yönelik politikaları; enerji transferinin güvenliği, yasadışı göçü engelleme, terörizm ve terör saldırılarıyla ilişkili bölgesel örgütlerle mücadele, ekonomik çıkarları koruma, var olan istikrarı koruma gibi unsurlarla şekillenmektedir (Efegil, 2015, s. 552).

11 Eylül sonrasında Avrupalıları giderek daha fazla endişelendiren diğer bir konu da yükselen terörizm olmaktadır. 2004-2016 yılları arasında, İspanya, Fransa, Belçika ve Almanya başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde yaklaşık 600 cana mal olan 30'dan fazla büyük terör saldırısı gerçekleştirilmiştir (örneğin bkz. Paris attacks death toll rises to 130, 2015). Özellikle son 2-3 yıldır gerçekleşen terör saldırılarıyla, Merkel gibi siyasetçilerin söyleminde 'İslamcı' terör olarak nitelendirilmiştir (Erdoğan ile Merkel arasında 'İslamist terör' diyalogu, 2017). Bu eylemlerin IŞİD ve El Kaide bağlantılarının olması veya Orta Doğu'daki gelişmelerle bağlantılı olması durumu karmaşıklştırmaktadır. Mülteciler ve göçmenler sadece ekonomik açıdan değil güvenlik açısından da sakıncalı olarak algılanmaktadır.

3. Arap Baharı ve Avrupa Birliği

Arap Baharı'yla bölgeden kaynaklanan tehdit algısının giderek yükseldiği bir döneme geçilmiştir. Güvenlik açısından kitle imha silahlarının varlığı, ciddi bir terörizm tehdidi ve örneğin Fransa ve Almanya'da olduğu gibi Avrupa Birliği vatandaşı sivillere yönelik terör saldırıları, bölgedeki istikrarsız ve başarısız ülkelerin varlığı gibi tehditlerde Arap Baharı süreciyle temel bir değişiklik olmamıştır. Hatta süreçle beraber yasadışı göç problemi ve benzeri sorunlar Suriye'de olduğu gibi eskiye oranla artış göstermiştir. Güvenliği ön planda tutan AB bu amaç doğrultusunda politik hamlesini bölgedeki otoriter rejimlerle işbirliğine giderek yapmaktadır. Bu durum da AB'nin savunduğu normatif değerlerle ters düştüğünü göstermektedir (Asseburg, 2013, s. 58). Arap Baharı sonrası Suriye'de yaşanan durumun etkileri Avrupa'ya ciddi olarak yansımaktadır. Arap baharı sürecinde AB bölgede seçimlerle meşruluk kazanmış yönetim biçimlerine dönüş çağrılarında bulunsa da "illiberal" demokrasiye hangi kısımda olursa olsun geçişin ne istikrar ne de sosyoekonomik büyüme getireceği öğrenilmiş oldu (Bonino, 2013).

Resmi düzeyde, AB, Arap Baharı'na yönelik olarak oldukça hızlı tepkiler vermiştir. Örneğin "Demokrasi ve Refah için Güney Akdeniz'le Ortaklık" belgesi (Mart 2011), olayları "tarihi ölçekte" nitelendirmiş ve "önemli sonuçları" olacağını öngörmüştür. Dolayısıyla, AB "edilgen bir seyirci" olarak kalmamalı; "komşuluk bölgesinde olan insanların isteklerini desteklemek için niteliksel ileri bir adım atmalıydı". Muhatap ülkelerle beraber "ortak değerler olan demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü" gibi değerlere

ortak bir bağlılığa gereksinim vardı (Avrupa Komisyonu, 2011a). AB bölgeden kaynaklanabilecek tehditlerin çevrenmesi veya karşılığında, aslında sınırlı bazı ekonomik faydalar; örneğin kontrollü olarak, Avrupa pazarının açılması, kalifiye; seçime tabi emek mobilitesi; sınırlı ve yetersiz teknik ve ekonomik yardımlar vaat etmektedir. AB tarafından söylem düzeyinde bölgedeki ülkelerden istenenler kısaca şu birkaç başlık altında özetlenebilir: *Demokratik dönüşüm* ve kurum inşası, halkla daha sıkı bir ortaklık, sürdürülebilir, kapsayıcı *büyüme* ve *ekonomik gelişme*; temel özgürlüklerin sağlanması, anayasal reform, yargı reformu ve yolsuzlukla mücadele. Sivil toplumun geliştirilmesi gerekmektedir; gençlerin demokratik ve siyasi ve ekonomik süreçlere dâhil edilmesi istenmektedir. Kobilere de destek verilmesi eğitim ve sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi yoksul bölgelerin geliştirilmesi örneğin “derin ve kapsayıcı serbest ticaret bölgeleri”^{††} gibi yöntemlerle, gündemdedir. Bu bağlamda, Birlik kendi piyasa düzenlemelerine yönelik bazı siyasaları (rekabet politikası gibi) bölge ülkelerine dayatmaya da çalışmaktadır; öncelikli olarak işbirliğinin geliştirilmesi istenilen sektörler arasında enerji başı çekmektedir. Tarımsal, kırsal kalkınma, eğitim, iletişim teknolojilerinin iyileştirilmesi ve turizmin geliştirilmesi de önem verilen konular arasındadır (Avrupa Komisyonu, 2011a; Tömmel, 2013, 24).

AB'nin, Arap Baharı'na yönelik ilk resmi tepkilerinin başladığı 2011 yılındaki belgelerden itibaren yüksek prensiplere yapılan söylemsel vurguyla gerçekte sağlanan imkânlar arasında büyük fark vardır. Bahar sürecinde sağlanması düşünülen tüm ekonomik faydaların, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir demokratik ortamın geliştirilmesiyle, özellikle insan hakları ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasıyla bağlantılı olduğu vurgusu yapılmıştır. Söylem düzeyinde AB, insan haklarının evrenselliği ve bölünmezliğine bağlılığını ve bunların ancak sağlıklı işleyen demokrasi ve hesap verebilen hükümetlerle mümkün olabileceğini; sosyal ve ekonomik konularda daha bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Khader 2013, s. 40).

Arap isyanları sürecince değişim isteyen isyancıların AB'den umdukları destekle gerçekleşen arasındaki büyük fark, AB'nin normatif bir aktör olma iddiasını onların gözünde azaltmıştır. Bu bağlamda değişim isteyenlerin gözünde AB, Orta Doğu sorunlarında sözüne güvenilir bir aracı veya demokrasi destekçisi kabul edilemez (Teti, 2012, s. 280). Bu bağlamda, AB ister istemez pek fazla güvenilmeyen ve az iş yapan bir aktör olmaya razı olmuştur denilebilir. AB'nin bu genel tutumunda kısa vadeli iç siyaset mülahazaların önemli rol oynadığı görülmektedir. AB, vaat ettiği yardımı şartlara bağlamış, yeni yaklaşımında teşvik mekanizmasını “fazlası için fazla” ilkesine bağlamış; yardımların artması için bölgeden kaynaklanan tehditlerle etkin mücadele şartını dayatmaya çalışmıştır.

^{††} Standart serbest ticaret bölgelerinden daha fazla olarak “derin ve kapsayıcı serbest ticaret bölgeleri” (DCFTA), süreç sonucunda ortak ülkeye, malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların (kısa süreli vizesiz seyahat şeklinde) serbest dolaşımı olarak bilinen “dört serbestlik” sunmaktadır. ODKA ülkeleriyle bu alanda henüz imzalanmış bir antlaşma bulunmamaktadır.

Buna yönelik olarak, örneğin Demokrasi ve Refah için Güney Akdeniz’le Bir Ortaklık belgesi muhatapların isyanlar sonrasında AB’nin sınır kontrol organı FRONTEX’le işbirliğini şart koşmuştur (Del Sarto, 2016, s. 225). Oysa Avrupa Birliği’nin kuruluş felsefesi itibarıyla temel aldığı moral değerlerin liberalizmden etkilendiği; başka birçok etkenin yanında dış politikasının ana unsuru olarak liberal değerleri ön planda tutmaya çalıştığı ve bunları diğer bölge ve devletlere de yaymayı hedeflediği söylenebilir. AB için dış politikada sert güç kullanımından ziyade normatif güç unsurlarının biraz daha ön plana çıktığını söylemek gerekir (Timo, 2013, s. 22). AB’nin güneyindeki komşularıyla da ilişkilerini –mümkün olduğunda- liberal değerleri yayma üzerine inşa etmek istediği söylenebilir. Fakat sadece istemek yeterli olmamaktadır.

Bölgede statükodan memnun olanların bunu korumaya çalışması, öte yandan mevcut durumda kaybettiğini düşünen kesimlerince değişiklik yaratmaya çabalaması Arap Baharı sürecinin toplumsal olarak sosyo-ekonomik nedenini ortaya koymaktadır. AB, özellikle 1995 yılından itibaren bölgeye yönelik politikalarında ekonomik liberalleşme söyleminde bulunmuş ancak bu uygulamaya pek yansımamıştır. AB’nin bölgeye yönelik yaptığı ekonomik yardımlar ve reform paketleri otoriter rejimler eliyle sağlanmaya çalışılınca zenginleri daha çok zenginleştirmiş ve halkın bu yardımlardan etkilenmeyerek fakirleşmesini sağlamıştır. Hollis’e göre Arap Baharı’nı tetikleyen en önemli unsurlardan biri de AB’nin uyguladığı bu politikalarlardır. Aynı şekilde Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu’ndan (IMF) alınan krediler de aynı etkiyi yaratmıştır (Hollis, 2012, s. 81).

AB ve bazı kritik ODKA ülkeleri arasındaki asimetrik ekonomik ilişkiyi daha iyi anlamak için bu konuda bazı rakamlar verilmesi faydalı olacaktır. AB’de ortalama kişi başı gelir satınalma gücü paritesine göre 41 bin Dolarken bu rakam ODKA için 7,600 Dolar kadardır (AB ortalamasının yüzde 18’i civarında). AB’nin tüm ODKA ülkeleriyle yaptığı dış ticaret, toplam dış ticaretinin (3, 3736 milyar Avro) sadece yüzde 8,6’sıdır (Türkiye ile olan ticareti yüzde 4.1). AB’nin en fazla ilişkide olduğu ODKA ülkeleriyle Milyar Avro olarak 2017 rakamlarıyla ticari ilişkisi ve bu miktarın toplam AB dış ticareti içerisindeki oranı şu şekildedir: Suudi Arabistan 54.995 (% 1,5) , Birleşik Arap Emirlikleri 52.650 (% 1.4) , Fas 27.508 (% 1) , Cezayir 37.411 (%1) , İsrail 36. 258 (% 1) , Mısır 27. 981 (% 0.7) , Tunus 20, 555 (% 0.5), Libya 15, 249 (% 0.4) (Avrupa Komisyonu, 2018). Diğer yandan bazı AB ülkelerinin temel ekonomik göstergeleri Tablo 1’de verilmiştir (ayrıca bkz. Tablo 2). Görüldüğü gibi, AB ve genel olarak ODKA arasında büyük bir ekonomik uçurum bulunmaktadır. Bu durumu daha da kötüleştiren önemli bir faktörse kişi başı oldukça düşük olan rakamların bile ODKA içerisinde dengeli dağılmamasıdır. Refah, genellikle Körfez’deki fosil yakıt zengini ülkelerde toplanmıştır ve AB bu bölgeyle ilişkilere daha fazla önem vermektedir.

Tablo 1: Bazı AB Üyeleri için, Bazı Temel Ekonomik Göstergeler (2016)**

	Nüfus (Bin) (Rakamlar yuvarlanmıştır)	Kişi başı Milli Gelir (Bin €)	Toplam Milli Gelir (milyon €)	Genel İşsizlik Oranı %	Genç İşsizlik Oranı %	2011- 2016 Arası Büyüme Oranı %
Almanya	82,176	37.9	3,132.6	4.6	6.4	12.47
Fransa	66,760	33.4	2,225.2	10.4	25.9	6.04
İngiltere	65,383	36.1	2,367.5	5.3	13.1	21.96
İtalya	60,666	27.6	1,672.4	11.9	39.9	1.1
İspanya	46,446	24	1,113.8	22.1	46.2	4.81
Polonya	37,967	11	424.5	7.5	20.2	11.12
Romanya	19,760	8.6	169.5	6.8	21.7	30.31
Hollanda	16,979	40.9	696.8	6.9	11.1	6.23
Avrupa Birliği	510,284	29	14,819	9.4	19.6	11.12

Tablo 2: Bazı Bölge Ülkeleri için Ekonomik Göstergeler ve AB Yardımları

Ülkeler	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Satın Alma Gücü)	GSYİH (Milyar Dolar)	AB'nin Bölgeye Yardımları (Bu veriler, Efecil 2015'ten alınmıştır)
Mısır	11,500 \$	996	Arap Baharı ile birlikte: 2011-2012 yılları arası AB'nin bölgeye yardımları: 350 milyon € 2012-2013 arası: 3,5 milyar € 2014-2020 arası planlanan yardım miktarı: 15.4 milyar €
Cezayir	14,400 \$	570	
Tunus	11,600 \$	127	
Libya	15,100 \$	92.8	
Yemen	2,800 \$	75 milyar	
Bahreyn	51,200 \$	65 milyar	
Suriye	5,100 \$	55.8	
Toplam		1,982	

Kaynak: Ülke verileri Dünya Bankası'ndan alınmıştır. <http://data.worldbank.org/region/MNA>.

AB ülkeleri ekonomik ve siyasi çıkarlarının bulunduğu ülkelerde halk hareketlerini otoriter rejimlere verdikleri destekle engellemeye çalışmış ve mevcut durumu muhafaza etmeye gayret göstermişlerdir. Buna, Fransa'nın ticari ve siyasi ilişkiler içerisinde bulunduğu Tunus lideri Bin Ali'ye verdiği destek örnek verilebilir. Yine aynı şekilde Fransa, İngiltere ve Almanya'nın Mısır'da Mübarek

** Veriler resmi rakamlardır bkz. <http://ec.europa.eu/eurostat>

karşıtı yapılan gösterileri ve ayaklanmaları hemen desteklemekten kaçındıkları görülmektedir (Küçükkeleş, 2013, s. 10). AB'nin Tunus'ta halk hareketleri lehine tavır alması ve açıklamalar yapması Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesinden sonra gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Mısır'da da Mübarek'in devrilme sürecine kadar tüm söylemlerde Hüsnü Mübarek'in iktidarda olduğu bir geçiş sürecinin planlanması gerektiği vurgulanmıştır (CNN Türk 2011a).

AB beklediği bir süreçle karşı karşıya kalıp gelişmeler karşısında tutarlı bir tavır sergileyememiştir. Bu doğrultuda ülkelerin farklı dış politikalar izlediğini ve ortak bir yaklaşımdan uzak olduklarını söylemek gerekir. AB kurumsal olarak bir bildirge yayınlasa da ülkelerin gelenekleri, çıkarları ve olaylara karşı farklı algıları doğrultusunda ortak ve tutarlı politika izlenememiştir. Bu bağlamda Avrupa Komşuluk Politikasının, sorunsuz ilişkilerin devamı doğrultusunda Arap Baharı sürecinin ilk dönemlerinde değişmediğini söylemek gerekir (Aras, 2014).

Arap Baharı sürecinde ve sonrasında ilgili bölgelerdeki istikrarın sağlanması bağlamında, devlet kurumlarının yapılanma sürecinin, sivil toplumun ve insanların sosyo-ekonomik haklarının önemine vurgu yapan Mayıs 2011 bildirisinde, devlet ile sivil toplum arasında bir dengenin demokrasi için gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Anayasal reformlar, temel hak özgürlükler, yargı reformları, ekonomik reformlar serbest pazar ekonomisinin oluşturulması ve yolsuzluklarla mücadele gibi konular, öncelikli alanlar olarak görülmektedir (Teti, 2012, s. 273). AB'nin bu yeni yaklaşımının dört temel unsura dayandığı vurgulanmaktadır. Bunlar; AB'ye üye ülkeler arasındaki farklılıklar, demokratikleşme için yeni araçlar, koşulluluk ve sürdürülebilir sosyal-ekonomik kalkınma için güçlü bir yaklaşım (Bauer, 2015). AB'nin bu yeni yaklaşımı sonrası bölgedeki amaçları, insan haklarına saygıyı, düzenli ve bağımsız bir yargı sistemini ve toplumsal kurumları inşa ederek, demokrasinin gelişmesini teşvik etmek; sivil toplum anlayışını oturtmak ve insanlar arasındaki iletişimi arttırmak, ekonomik gelişmeyi ve dolayısıyla kalkınmayı arttırmak, yeni iş olanaklarını arttırmak şeklinde sıralanabilir. Bu doğrultuda kullanılan araçlar para, *pazar* ve *hareketlilik* (Efegil, 2015, s. 551). Bu bağlamda, AB'nin Arap Baharına yönelik olarak kullandığı bazı politik araçları şu şekilde sıralayabiliriz: Ambargolar, yaptırımlar, üye devletlerin bazılarının katıldığı veya öncülük ettiği NATO askeri operasyonları, insani yardım ve barış inşa süreçlerine verilen sivil destek (Balfour, 2012).

Bu üç politik araçla bağlantılı olarak parasal açıdan AB, Arap Baharının ilk dönemlerinde, Ortaklık, Reform ve Kapsayıcı Büyümeye Destek Programı çerçevesinde, bu halk hareketlerinin yarattığı ekonomik zararı ortadan kaldırmak amacıyla, 2011/2012 yılları için 350 milyon Avro bütçe ayırmıştır. 2011-2013 dönemi için 3.5 milyar Avro; 2014-2020 dönemi için de 15.4 milyar Avro mali destek vermeyi planlamıştır (Balfour, 2012). Fakat bu dönemde AB'de yaşanan mali krizler ve maddi sıkıntılardan dolayı Birlik bölgeye yeterince mali kaynak

ayıramamış ancak bu doğrultuda IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Kalkınma Bankası gibi organizasyon ve kuruluşlarla işbirliğine gitmiştir (Asseburg, 2013, ss. 56-57). Burada dikkat edilmesi gereken durum, AB'nin ayırdığı tüm bütçeyi çeşitli sebeplerle bölgeye aktar(a)madığı ve aktarsa bile yukarıda da açıklandığı gibi bölgede ekonomik bir atılım olmadığı sürece dışarıdan yapılan bu yardımların bölge ekonomisi için ihmal edilebilir bir seviyede kaldığıdır (tablodan da anlaşılacağı gibi 2014-2020 arasındaki 7 yıl için tahsis edilen bütçe AB GSYİH'nın sadece yüzde 0.1'dir).

Nüfus hareketliliği bağlamında AB ile bölge ülkeleri arasında öğrencilerin, araştırmacıların ve ticaret-iş dünyasından yatırımcıların transferi hedeflenmektedir. Aynı zamanda yasal olarak göç hareketliliği kontrol edilecek, sınırların güvenliği arttırılacak ve yasadışı göç ile mücadele edilecektir (Avrupa Komisyonu, 2011a).

3.1 Yasa Dışı Göç Baskısı ve AB'nin Siyasi Bocalaması

Son yıllarda, özellikle Suriye Krizi'nin de etkisiyle, AB için artan mülteci ve göçmen sayıları çok önemli bir baskı unsuru ve iç politika malzemesi haline gelmiştir. Şüphesiz bunda özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'ya göç eden yabancıların zaman içerisinde belirli bir noktaya ulaşması da etkilidir.

1 Ocak 2017 itibarıyla AB'de yaşayanların 36,9 milyonu, AB dışı ülkelerde doğmuş kişilerden oluşmaktaydı. İstatistiklere bakıldığında, aynı tarihte, üyelerdeki toplam nüfusun yüzde 7,5'i yabancı uyrukludur (AB içi göç dâhil). 2016'da ise 2 milyon AB vatandaşı olmayan kişi AB'ye göç etmiştir. AB üyeleri 2016'da yaklaşık 1 milyon yabancıya vatandaşlık tanımıştır. Yine bu tarih itibarıyla, AB sınırları içerisinde toplamda 21.6 milyon AB vatandaşı olmayan kişi bulunmaktadır (AB nüfusunun yüzde 4.2'si) (bkz. "Migration and migrant population statistics" 2018).

2011 – 2016 yılları arasında, 1.151.865 Suriye vatandaşı Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmuştur. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya ve Slovakya gibi ülkeler, 120.000 mültecinin dahi AB sınırları içerisinde ülkelere dağıtılması teklifini reddetmiştir. 2015 yazı sonuna kadar 800.000 mülteciyi kabul etmeyi hedeflediğini açıklayan Almanya, İsveç gibi ülkeler de bu konuda geri adım atmışlardır. 2015 yılı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre; Avrupa'da mülteci krizinin en ağır yükünü taşımak zorunda kalan Almanya ve İsveç gibi ülkelere nazaran İngiltere sadece yüzde 2'lik bir bölümü ülke sınırları içerisine sokmuş, kriz karşısında insani yardım yapmakla yetinmiştir (Fakhoury, 2016, ss. 71-72). Aşağıdaki iki tabloda 2017 ve 2016 verilerine göre sığınma talebinde bulunanların en çok hangi Avrupa ülkelerine başvurdukları ve en fazla sayıda hangi ülkelere geldikleri görülmektedir.

Tablo 3: Bazı AB Ülkelerindeki Mülteci ve Sığınmacı Sayıları

Ülke	Toplam Sığınmacı ve BMMYK'nın ilgilendiği Kişi Sayısı
Almanya	1.268.845
İtalya	247.992
İsveç	349,303
Fransa	368.687
Avusturya	170,596
İngiltere	165,843
İsviçre (AB üyesi değil)	113,547
Hollanda	114,106
Yunanistan	86.611
Norveç (AB üyesi değil)	70,327
Belçika	68,909

Kaynak: (UNHCR, 2017)'dan faydalanılarak hazırlanmıştır

Tablo 4: AB Ülkelerindeki [2008-2016] “Tutuklanmış veya İlegal Olarak Bulunanların” Bazı Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı (2016)

Kaynak Ülke	Kişi Sayısı
Suriye	1.259.780
Afganistan	856.060
Irak	393.925
Arnavutluk	375.595
Fas	298.995
Pakistan	289-850
Eritre	178,750
Cezayir	160,075
İran	144-905
Ukrayna	142.490
Tunus	134, 425
Türkiye	93.475

Kaynak (Eurostat, 2017).

Göçmen baskısı konusunda da ODKA ülkeleri çok önemli bir yer işgal etmektedir. Bu bağlamda, yasa dışı göç Arap Baharı sürecinde sürekli gündemde olmuştur. AB'nin bölge ülkelerine sunduğu en önemli teşviklerden olan ticari pazarlara erişim bağlamında ise AB pazarına erişimleri için bölge ülkelerinin imkânlarının artırılması ve desteklenmesi; bölge ülkelerinde üretilen ürünlerin AB standartlarına uygun hale getirilmesi ve iki bölge arasındaki mevcut kısıtlamaların azaltılması hedeflenmiştir. Uzun vadede de gerekli şartlar

oluştığında bu ülkelerin, çok hassas bir konu olan tam emek mobilitesi hariç olmak üzere, Avrupa Tek Pazarı içine alınması amaçlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011b). Süreç içerisinde revize edilen Komşuluk Politikası ile AB, bölgedeki ülkelerin iç işlerine eskisinden daha fazla müdahil olma isteğinde olduğunu göstermektedir. 2004'te oluşturulan AB Komşuluk Politikasında öncelikli düşünce bölgedeki ülkelerle yapılacak ekonomik işbirliği ile ilgili ülkelerde ekonominin gelişeceğini ve devamında istikrarın sağlanacağı ve demokrasinin bu şekilde oluşturulacağı yönündeydi. Ancak Komşuluk Politikası ile söylem düzeyinde öncelik demokratikleşmeye verilmiştir (Bal, 2014).

AB'nin Arap Baharı sonrasındaki bölgeye yönelik politikalarının genel hatlarını belirtmek gerekirse; demokrasinin ve devlet kurumlarının yeniden inşasının desteklenmesi, toplumlarla daha güçlü ilişkiler ve ortaklıkları kurmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasının hedeflendiğidir (Bal, 2014). AB bu yaklaşımlarıyla beraber Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalara hemen tepki vermemiş, öncelikle yaşananları anlamaya çalışmıştır. Ancak Libya'da durum bu şekilde gerçekleşmemiş, Kaddafi'nin devrilmesi için aktif bir şekilde rol almıştır. Kaddafi'nin Libya'daki gösterileri sert biçimde bastırmaya yönelik hamlelerine karşılık Libya'ya ekonomik ve askeri yaptırım kararı almıştır. 11 Mart 2011'de de Libya'da Kaddafi rejiminin sona erdiğini açıklayarak Libya Ulusal Konseyi'ne destek vermiş ve Bingazi'de temsilcilik açmıştır. Bu dönemde Libya'ya 155 milyon Avro maddi yardım da yapılmıştır (Memo, 2011).

AB kurumsal olarak son dönemde Suriye'deki iç çatışmalara-savaşa yönelik olarak ülkedeki gelişmelere askeri anlamda müdahale etmeye sıcak bakmamıştır. Diplomatik yöntemlere ağırlık veren AB, yine de Suriye'de yaşanan olayları durdurmak ve Esad yönetimi ile rejime destek verenlerin tutumlarını değiştirmek amacıyla Mayıs 2011'den itibaren çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Alınan yaptırım kararları da tam olarak bir bütünlük kararı içerisinde uygulanamamıştır. Yaptırımlara başlangıçta itiraz eden Almanya ve Kıbrıs gibi ülkeler Esad'ın şiddet kullanımını arttırması ve yaşanan olayların iç savaş boyutunu alarak ciddi sayılarda ölümlerin gerçekleşmesiyle bu çekincelerini kaldırmışlardır (Efegil, 2015, s. 558).

AB'nin uluslararası bir aktör olma çabalarında, başından beri etkili olan ve üzerinde pek anlaşılabilen "AB'nin ne tür bir aktör olduğu" sorusu (bkz. Dinç, 2011) Arap Baharı sürecindeki politikalarında da önemli olmuştur. Hala AB'nin normatif bir güç mü olduğu ya da esas olarak stratejik olarak kendi çıkarları peşinde koşup koşmadığı önemini koruyan bir sorudur (bu konudaki tartışmalar için bkz. Şjursen, 2006; Dinç, 2011). AB'nin siyasal parçalanmışlığı ve küresel siyasal etkisizliği ODKA'da rahatlıkla gözlemlenebilir. Bu arada diğer yandan da AB 'daha yakın' ve 'daha önemli' problemlere boğulmuş görünmektedir. O kadar ki Ash'in belirttiği gibi, özellikle 11 Eylül'den sonra AB, adeta "bizi rahat

bırakın” der gibi bağırılmaktadır (Ash 2009). Bu tehditlerin en başında şüphesiz güvenlik ve ekonomik olanlar gelmektedir; Doğu Avrupa’daki gelişmeler de gittikçe daha kritik bir hal almıştır. Gittikçe artan ve bir ara kontrolden çıktığı düşünülen göç dalgası (2015 yılında, Suriye krizinin de derinleşmesiyle Avrupa’ya iltica edenlerin sayısı 1 milyon psikolojik barajını da aşmıştır) Avrupa’da adeta bir paniğe neden olmuştur. Bu hem üye ülkelerde hem de üyeler arasında derin tartışmalara ve bölünmelere yol açarken AB üyelerini Arap ülkelerindeki eski ve yeni liderlerle işbirliği arayışlarına zorlamıştır. Göç dalgası, Avrupa’da içe kapanmacı ve genel olarak yabancı karşıtı dalgayı daha da güçlendirmiştir. Bu sosyolojik gelişmenin sonucu olarak, örneğin ekonomisi çok iyi giden, yabancı emeğe muhtaç Almanya’da bile yabancı karşıtı AFD (Almanya için Alternatif) partisi Eylül 2017’deki genel seçimlerde yüzde 13 oy almıştır.

Özellikle son 10 yılda, bazen aynı anda önemli krizlerle boğuşmak zorunda kalan AB’de, siyasi liderler de bocalamakta ve çoğu zaman bu krizlere çözüm konularında birbirine zıt kamplara bölünmüş seçmen kitleleri arasında ikna edici çözüm yolları gösterememektedirler. Ash’in de belirttiği gibi Soğuk Savaşı bitiren büyük *liderlerden* (Reagan, Kohl, Thatcher, Mitterand) sonra, Avrupa gelen sakin dönemi içine kapanmak, askeri harcamaları kıstak ve Avrupa meselelerine odaklanmak için kullanmayı tercih etmiştir (Ash, 2009). Bu dönemde ‘idare eden’ (*caretaker*), liderlikten ziyade, adeta bir sosyolog gibi toplumsal değişimin peşinde koşan, buradan oy devşirmeye çalışan politikacılar iş başına getirilmiştir. Kendisi de bu tercihler sonucu seçilmiş birisi olan AB Konseyi (Zirve) eski Başkanı Van Rompuy ise 2015 yılında özellikle Avro bölgesinde daha fazla Avrupa’ya ihtiyaç olduğunu belirtmekteydi. Avrupa’nın vizyonsuz bir şekilde krizden krize koştuğu yorumlarına pek katılmıyordu. Her vakaya kendi şartları içinde bakılması gerekiyordu. Van Rompuy, mülteciler sorunu sinyallerinin 2013 ve 2014’te ortaya çıksada (örn. Lampedusa Faciası)^{§§} hiç beklenmedik bir şekilde 2. Dünya Savaşı’ndan beri görülmemiş boyutlara tırmandığını belirtmektedir. Avrupa’da *Birlik* sadece ağır kriz dönemlerinde oluşabilmektedir. Orta Doğu’da veya Suriye’de çözüm de ancak Büyük Güçlerin anlaşmasıyla mümkün olabilirdi (büyük krizlerde AB tek başına belirleyici değildir) (Vincenti 2015).

4. Üç Büyük AB Üyesinin Politikaları

Yukarıda, AB’nin kurumsal yaklaşımı incelenmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki kısımda ise üç en büyük AB üyesinin Arap Baharı sürecindeki politikaları biraz daha detaylı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

^{§§} 3 Ekim 2013’te Lampedusa açıklarında bir geminin batması sonucu 360’dan fazla kaçak göçmen hayatını kaybetmiştir.

4.1. İngiltere'nin Politikaları

İngiltere (Birleşik Krallık) bölgeyle tarihi olarak köklü ilişkilere sahiptir. Sömürgeci geçmişiyle, belirli ülkelerde etkisini devam ettirme eğilimini sürdürmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla bölgede etkisini arttıran ABD ile yakın çizgide olan İngiltere, özellikle 11 Eylül sonrasında ABD'nin Irak'ın İşgali operasyonuna verdiği destekle, adeta bölgesel ortak olmuştur (Hollis, 2012, s. 57). Arap Baharı, İngiltere açısından bölgesel varlığını sürdürmek anlamında yeni bir fırsat yaratmış ve David Cameron Hükümeti'nin karşısına ilk ciddi dış politika sınavı olarak çıkmıştır. Belirlenen dış politika iki boyutlu olmuştur: AB düzeyi, ortak askeri, ekonomik yaptırımlar ve askeri müdahaleler kapsamında kalırken, ulusal çıkar düzeyinde, İngiltere ekonomisine katkı sağlayacak şekilde, zengin Körfez ülkeleri ağırlıklı dış politikanın AB ile uyumlu hale getirilmesine çalışılmıştır (Michou, 2012, s. 1).

İngiltere'nin yardımları da bölgenin ekonomik büyüklüğüne oranla çok yetersiz kalmıştır. İngiltere 2011 yılında G8 Zirvesi'nde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın siyasi ve ekonomik kalkınması için dört yıllık bir dönem için 110 milyon sterlin tutarında bir yardım sağlanacağını açıklamıştır. Bu yardımların 40 milyon Sterlinlik kısmı basın özgürlükleri siyasi katılımı gerçekleştirmek ve hukukun üstünlüğü için, 70 milyon Sterlinlik kısmı da genç işsizliği azaltmak, özel sektör yatırımlarını teşvik etmek gibi ekonomik reformlara yönelik olacağı da ilan edilmişti (Aras, 2014, s. 100). İngiltere'nin Arap Baharı sürecinin ilk döneminde yaklaşım olarak genel anlamda Tunus, Suriye ve Mısır'da değişim yanlılarının taleplerine destek vermek, Yemen'de krizin çözümü için AB ve bölgesel ortaklarıyla birlikte hareket etmek ve Libya müdahalesinde NATO'da öncü ve önemli bir rol oynamak şeklinde özetlenebilir (Aras, 2014, s. 100). Tunus'ta Bin Ali rejimi devrilene kadar ona destek olan ve/veya halk hareketlerine destek vermeyen bir tutum izleyen İngiltere, Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi sonrasında değişim yanlıları lehine açıklamalar yapmıştır. Ayrıca AB'nin Bin Ali'nin mal varlığına el koymasında da ön planda İngiltere vardır (EU freezes assets of allies of Tunisia's ousted Ben Ali, 2011). Bin Ali ülkeden ayrılınca İngiltere'de sürgünde bulunan muhalif liderlerin Tunus'a dönmesi ile beraber İngiltere ve Tunus arasındaki ilişkilerin daha derin ve güçlü hale gelmesi beklentisi oluşmuştur (Aras, 2014, s. 102).

Leech ve Gaskarth (2015, s. 142), isyanların başlamasından sonraki yaklaşık bir yılı 'Arap Baharı' olarak nitelendirdikleri çalışmalarında, bu dönemde Britanya'nın bölgeye yönelik tepkilerini Tablo 5'te görüldüğü şekilde sınıflandırmaktadırlar:

Tablo 5: Britanya Hükümeti'nin Tepkileri

Protestoculara Önemli Destek	Rejime Destek	Önemli	Herhangi bir tarafa önemli destek verilmeyen durumlar
Libya Suriye	Bahreyn		Cezayir Fas Filistin Irak Kuveyt Lübnan Mısır Sudan Suudi Arabistan Tunus Umman Ürdün Yemen

Not: Katar ve BAE'de (Birleşik Arap Emirlikleri) önemli bir protesto yaşanmadığından bu iki ülkeye tabloda yer verilmemiştir.

Mısır'da ise öncelikle çıkan olaylar karşısında 'çatışmaların durması' yönünde açıklamalar yapılmıştır. Başbakan Cameron tarafından Mısır'da geçiş süreci ile ilgili Hüsnü Mübarek'le beraber plan yapılmış ve bu konuda hızlı olunup hemen başlanması gerektiği vurgulanmıştır. Olayların bastırılması yönünde sadece çağrılarla yetinen İngiltere bu konuda yetersiz kalmakla suçlanmıştır (Küçükkeleş 2013, s. 17). Mübarek'in mal varlığının AB tarafından dondurulması kararı alındığında bile gerçekten dondurulmadığı yönünde haberler çıkmıştır (CNN Türk 2011a). Çıkan olaylar sonucunda istifa etmek zorunda kalan Mübarek'in yerine Devlet Başkanı seçilen (30 Haziran 2012) Müslüman Kardeşler liderlerinden Muhammed Mursi'nin iktidarı da ancak bir sene sürmüştür. Mısır'da önemli bir dış yatırımcı olan, İngiltere Abdulfettah es-Sisi'nin Muhammed Mursi Hükümetine yönelik halk protestolarının ardından askeri bir darbe ile iktidara gelmesi sonrasında onu ilk tanıyan ülkelerin başında gelmiştir. Darbe sonrasında, Arap Baharı ve Mursi döneminde bozulan ekonomik ve siyasi ilişkilerin yeniden inşası amaçlanmıştır (Aras, 2014, s. 102). Hatta İngiltere'nin eski başbakanlarından Tony Blair'in Sisi'ye ekonomi ve iş fırsatları konularında danışmanlık yapacağı açıklanmıştır (Hürriyet 2016b).

İngiltere, Suriye halk hareketlerinin bir iç savaş halini almasıyla birlikte Suriye Büyükelçiliğini 2012'de kapatmış ve ilişkilerini muhaliflerin kurduğu Suriye Milli Konseyi ile sürdüreceğini açıklamıştır (Sabah 2012). 2013 G8 zirvesiyle beraber

İngiltere Suriye’de Esad’ın eli kanlı bir lider olduğunu ve iktidardan gitmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Suriye konusunda diğer önemli bir gelişme ise 2013 yılında Suriye’ye müdahale için İngiltere parlamentosunda yapılan oylamanın reddedilmesi olmuştur. Operasyon yanlısı Başbakan Cameron oylamadan sonra “İngiliz parlamentosunun müdahale istemediği açık, hükümet buna göre hareket edecektir” demek zorunda kalmıştır (Syria crisis: Cameron loses Commons vote on Syria action, 2013). Çatışmalar sürerken muhalifleri destekleyen İngiltere, 2015 yılında Aralık ayında çıkarılan tezkere ile IŞİD’e yönelik hedefler başta olmak üzere Suriye’de sadece havadan bazı operasyonlar düzenlemiştir (Hürriyet 2016a).

Göçmenler ve özellikle mülteciler konusunda İngiltere, uzun yıllardır iç kamuoyunda artan yabancı karşıtlığının etkisiyle oldukça isteksiz davranmaktadır. Britanya nüfusunun sadece yüzde 0,24’ü mültecilerden oluşmaktadır (2017’de 168,978 kişi). 2016’da yapılan 39,000 iltica başvurusundan sadece 18,000’i kabul edilmiştir. (Metro, 2017). Almanya 1 milyondan fazla mülteci kabul ederken, İngiltere’nin her yıl sadece 5-6 bin mülteci alabileceğini açıklaması bakış açısını açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle referandum sonucunda Brexit kararının çıkması ve Ocak 2017’de Başbakan May’in AB’den ‘sert çıkışı’ (*Hard Brexit*)^{***} savunması; İngiltere’yi Avrupa’dan bağımsız dünya ticaretinin merkezi haline getirmek istediği açıklamaları, İngiltere’nin AB’den hatta diğer Avrupalı güçlerden bağımsız öncelikle kendi ulusal çıkarlarını önceleyen bir dış politikaya doğru hızlıca evrileceğini göstermektedir. Bu tabiki ODKA için de geçerli olacaktır. Uygulamada ise, Muhafazakâr Parti’nin ulusal kimliğe ve Britanya’nın geçmişine vurgu yapan kanadın her istediğini hayata geçirmesi zor görünmektedir. Nitekim Haziran 2017’deki erken seçimler Başbakan May’in sert çıkış stratejisinin pek mümkün olamayacağını göstermiştir.

İngiltere, kendisi için geçmişten günümüze önemli bir bölge olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde, Arap Baharı sürecinde diğer büyük aktörler gibi yeni dengelere göre hareket etmiştir. Maddi yardımlar, demokrasinin gelişmesi ve sosyal amaçlar için birçok hedef açıklamıştır. Genel anlamda AB ile ilişkilerinde uzakta durmaya çalışan ve son dönemde Birlikten ayrılma tartışmaları da yaşamakta olan İngiltere, Arap Baharı sürecinde de bireysel politikalar izleme eğiliminde olmuştur. Bu doğrultuda kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir-etmektedir (Aras, 2014, s. 108).

23 Haziran 2016 referandumunda yüzde 52’ye 48 AB’den ayrılma kararının alınması şüphesiz artık İngiltere’nin ‘AB içerisinde’ bir oyuncu olamayacağı

^{***} Bilindiği gibi Britanya’nın AB’den çıkışı pek çok formda olabilir. *Sert* çıkış, *yumuşak* çıkışın aksine, AB’den büyük bir kopuşu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu durumda, Britanya sadece AB’den çıkmakla kalmayıp, Ortak Pazar’dan, Gümrük Birliği’nden ve Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın yetki alanından da çıkacaktır.

anlamına gelmektedir. ‘Sert çıkışı’ tercih eden başbakan May’in söylemi, İngiltere’nin kendi tarihsel bağlarını ve güncel siyasi hesaplarını dikkate alan içerdeki tartışmaların çok belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu referandum sonucunda İngiltere’nin kendi kaderini tekrar kendi kontrolüne alma söylemi hem ekonomik olarak AB’den bağımsız olmanın içeride olmaktan daha faydalı olacağı hesabına hem de AB vatandaşları dâhil (örneğin Polonya’dan gelenler) yabancıların ülkeye göç etmesinin yarattığı sosyal ve ekonomik rahatsızlıklara dayanmaktadır. Bu, AB’den bağımsız, dış politikasında daha özgür, daha ‘egemen’ ve ‘milli’ bir hükümet arayışında, kimlik ve otonomi kaybı endişeleri, genelde yabancı karşıtlığı özeldeyse yükselen İslamofobi önemli faktörler olmuştur.

Özellikle 2015’teki mülteci krizi sonrası Orta Doğu’daki gelişmeler AB ve İngiltere için daha da can alıcı bir duruma gelmiştir. Suriye Krizi, IŞİD’le mücadele ve genel olarak Körfez’deki güvenlik durumu, Yemen Krizi dâhil, İngiltere’nin de dâhil olduğu Batılı güçlerin oluşturduğu, İsrail’in de önemli bir aktör olarak yer aldığı grubun ve Rusya-İran (Çin’in de daha sonra daha görünür olarak destekleyebileceği) cephesinin en önemli gündem maddeleri arasındadır.^{†††} İngiltere, Başbakan May’in Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge ülkelerine yaptığı gezilerin de gösterdiği gibi, bundan sonra zaten çok az itina gösterdiği AB çerçevesiyle kendini daha da az bağlı hissedecektir. İngiltere AB’den çıkış sürecini nihayete erdirirse gittikçe AB’den daha da bağımsız hatta onunla çatışan, sert gücü daha da ön plana çıkaran politikalar izleyebilecektir. Bunun da ODKA bölgesinde, daha sert ve daha ulusal çıkar söylemleriyle perdelenmiş güç mücadelelerini körükleyeceği beklenmelidir. Nitekim İngiltere, örneğin mevcut Mısır yönetiminin insan hakları ihlallerini görmezden gelen ve Müslüman Kardeşler Örgütünü radikalizmden uzaklaşmaya davet eden; böylece, açıkça radikal İslami örgütlerin, otoriter ama laik sistemlerden daha sakıncalı görüldüğünü ilan eden yaklaşımlarda bulunmaya başlamıştır (Darrag, 2017).

4.2. Fransa’nın Politikaları

Fransa’nın da bölgeye yönelik politikaları özellikle Kuzey Afrika başta olmak üzere ticari ve ekonomik eksende şekillenmiştir. Bu siyasi ve ekonomik çıkarlarını muhafaza etmek isteyen Fransa, bölgedeki otoriter rejimlerle ilişkilerini sürdürmektedir. Fransa genel bağlamda İslami hareketlerin karşısında durarak politikalarını da bu şekilde oluşturmaktaydı. Aslında son dönemde Fransa’da Paris saldırılarının düzenlenmesi ve sivillerin hedef alınması bu

^{†††} Türkiye de bu iki cephe arasındaki dar alanda kendi özgün dış politikasını büyük zorluklarla yürütmeye çalışmaktadır. Suriye Krizi’nde etkin bir aktör olabilmek için Rusya ve İran’ın oturduğu masaya oturan Türkiye’nin NATO üyeliği ve Avrupa ile devam eden özellikle ticari ilişkileri dikkate alındığında bu politikalarını daha ne kadar sürdürebileceği önemli bir tartışma konusudur. Bu açıdan, başta Suriye olmak üzere bölgedeki gelişmeler Türk Dış Politikası açısından hayati önem arz etmektedir.

bağlamda ele alınabilir. Fransa'nın bölgeye yönelik politikalarında ABD ile zaman zaman ters düştüğünü, ABD'ye karşı sert çıkışlar yaptığını vurgulamak gerekir. Özellikle bu noktada 2003 yılında ABD'nin Irak işgali sırasında Fransa'nın sert tutumu göze çarpmaktadır. Fransa'da Nicolas Sarkozy'nin (16 Mayıs 2007- 15 Mayıs 2012) seçimlerden galip ayrılması sonrasında ABD ile ilişkilerin yumuşayacağı beklentileri artmış ancak bu gerçekleşmemiştir. Özellikle 2008 ekonomik krizi sonrasında, Fransa kendi ekonomik ve jeostratejik çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir (Küçükkeleş 2013, s. 18-19).

Arap Baharı, Fransa'yı da beklenmeyen bir anda yakalamıştır. Tunus'ta ortaya çıkan ayaklanmalarda ilk dönemde Bin Ali'nin destekçisi olarak hareket eden Fransa, halk hareketlerinin bastırılması için askeri destek verme teklifinde de bulunmuştur (The Guardian, 2011). Yıllardır ilişkilerinin olduğu Bin Ali'yi uzun süre destekleyen Fransa artık iktidarda kalamayacağını anlayınca desteğini çekmiş ve halk hareketlerinin yanında yer almaya başlamıştır (Asseburg, 2013, s. 55). Olaylardan sonra Bin Ali Fransa'da yerleşim için izin talep etmiş, Fransa bu izni 'otoriter rejimlerle işbirliği yapıyor' imajını kırmak amacıyla vermemiştir. Fransa, Mısır ve Tunus'ta gerçekleşen ayaklanmalarda hareketsiz kalmış ancak Libya'da bu tavrından vazgeçmiştir. Yaşanan halk hareketlerinin 1 ay içerisinde uluslararası aktörlerin de dâhil olduğu, NATO müdahalesinin gerçekleştiği bir olay halini almasında Fransa çok aktif rol almıştır. Kaddafi rejimini kınayan ilk devletlerden olan Fransa, ekonomik ve askeri yaptırım kararlarında da aktif rol almış, NATO operasyonunda da öncü kuvvet olmuştur. Fransa'nın Libya konusunda aktif ve saldırgan bir politika izlemesinde Libya'nın coğrafi yakınlığı, buradaki zengin petrol ve yer altı kaynaklarının varlığı önemli rol oynamıştır (Küçükkeleş, 2013, s. 19). Libya müdahalesinde Fransa'nın ön plana çıkmasındaki isteklilikte Fransa'daki iç politik gelişmeler de etkili olmuştur. Fransa bu fırsatı biraz da daha fazla bölgesel ve küresel rol oynama isteğini uygulamaya geçirmek için kullanmıştır. Bu dönemde Sarkozy, Almanya ile güçlü ilişkiler ve sıkı bir işbirliği kuran François Mitterrand veya müttefiklerle çok taraflı bir dış politikayı yararlı bulan Jacques Chirac'ın aksine daha ziyade tek taraflı davranmayı tercih etmiştir (Mikail, 2011, s. 5).

Aktif ekonomik ve siyasi çıkarlarının olduğu Libya gibi ülkelerde tek taraflı politikalarını uygulayan Fransa, Mısır gibi otoriter rejimlerle iyi ilişkilerinin var olduğu ülkelerde ise daha pasif ve durağan politikalar izlemektedir (Mikail 2011, s. 5). Suriye konusunda da Esad karşıtı bir söyleme sahip olan Fransa, bölgede iç savaşın devam ettiği uzun süre boyunca askeri müdahale konusunda oldukça sessiz kalmıştır. Daha ılımlı olarak tanımlanan muhaliflere destek veren Fransa, iktidar boşluğunu doldurabilecek olası kesimler konusunda da diğer AB üyeleri gibi endişelenmiştir. Fransa'nın bölgesel olarak politikalarını son dönemde şekillendiren önemli bir unsur da terörizm ve maruz kaldığı terör saldırıdır. Fransa, Charlie Hebdo ve Paris saldırıları olarak bilinen saldırılarda 129 sivilin öldürülmesi sonrası Suriye'ye yönelik askeri operasyonlar düzenlemeye başlamış

(Hürriyet 2016c), Başkan François Hollande (2012-2017), “Bir medeniyetler savaşı içinde değiliz, çünkü suikastçiler bir medeniyeti temsil etmiyor”; [ama] “Tüm dünyayı tehdit eden, cihatçı teröristlere karşı bir savaş içerisindeyiz” demiştir (The New York Times, 2015).

Siyaseten merkezdeki Emmanuel Macron’un 23 Nisan ve 7 Mayıs 2017’de yapılan iki turlu seçimde Başkanlığa seçilmesi ve kısa sürede oluşturduğu partinin mecliste yüzde 60’a yakın çoğunluğu ele geçirmesi, Fransa için siyasi belirsizliklerin geride kaldığı, istikrarlı bir dönemin habercisi gibidir. Macron’un Fransız ekonomisini toparlamayı ve daha rekabetçi bir Fransa yaratmayı amaçlaması, bu süreçte özellikle Almanya başta olmak üzere önemli AB üyeleriyle Birliği reforme etmek ve güçlendirmek istemesi, Fransız dış politikasını da oldukça belirleyecektir. Bu bağlamda, Fransa’nın AB’nin genel yaklaşımlarından çok fazla uzaklaşmayan bir ODKA politikası sürdürmesi beklenir. Ancak ülke içindeki sosyo-ekonomik ve iç politik şartlar da belirleyici olacaktır. Geçmişindeki gelişmeler sonucu Fransa, göçmen karşıtlığının ve İslamofobinin en çok yükseldiği Avrupa ülkelerinden birisi olmuştur. İkinci turda Marie Le Pen’in aldığı yüzde 34’lük oy da gelecekte Fransız siyasetini olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Bu bağlamda, Fransa’nın ODKA bölgesine yaklaşımının ana temasının yukarıda anılan ‘tehditleri’ bertaraf etmek ve bölgeden elde edilebilecek ekonomik çıkarları elde etmek olması beklenmelidir. Göçmen karşıtlığı ve radikal İslamla mücadele en önemli gündem maddeleri olmaya devam edecektir. Macron’un Haziran 2017’de Ulusal Meclis’in çoğunluğunu elde ederken, Fransız seçmenlerin sadece yüzde 43’ünün sandığa gitmesi ki son 30 yılın en düşük seviyesidir, Fransa’da siyasetten bir umut kesmişlik göstergesi olarak da okunmuştur. Macron’un bu şartlarda, AB’yi sağlamlaştırma, Avrupa içinden ve dışından algılanan ekonomik ve siyasi tehditlere karşı daha ciddi tedbirler alma; Ulusal Cephe gibi radikal sağ partilerin daha da güçlenmemesi için tedbirler alması beklenebilir. Dolayısıyla, eğer bölgede hissedilir bir düzelme olmazsa, ODKA’ya yönelik Fransız politikalarında özellikle radikal gruplara karşı alınacak tedbirlerde nispi bir sertleşme beklenmelidir.

4.3. Almanya’nın Politikaları

Bölgenin kendisine nispeten uzak olması ve ekonomik olarak da kalkınmış olmadığı için fazla bir cazibe sunamaması gibi faktörlerin de etkisiyle, Almanya uzun yıllar boyunca ODKA bölgesine yönelik yeterli ilgiyi gösterememiş ve tutarlı politikalar izleyememiştir. Bunun yerine, AB ile ortak hareket etmeye çalışarak kendi politikalarını da bu bağlamda oluşturmaya çalışmıştır. Almanya’nın ancak Barselona Süreci ile beraber bölgeye yönelik siyasi bir bakış açısı oluşturduğunu söylemek gerekir. Bölgeye yönelik dış politikası genel olarak ekonomi ekseninde seyretmiş, insan hakları vurgusu çok fazla yapılmamıştır.

Genel olarak bölge ülkeleri ile dil okulu, burslar gibi kültürel ilişkiler üzerinden hareket edilerek ve bölgedeki otoriter rejimlerle çok sıkı ilişkiler kurulmamıştır (Küçükkeleş, 2013, s. 20). Ayrıca bölge ülkelerinin genel olarak Batılı diğer devletlere bakışı ile Almanya'ya bakışı aynı değildir. Her ne kadar İsrail ile soykırımın kabul edilmesi sonrasında sıkı ilişkiler kurulmuş olsa da bölgede emperyalist politika geçmişi olmaması nedeniyle Orta Doğu ülkeleri arasında Almanya algısı nispeten olumludur.

Tunus'taki devrim sürecini Almanya da şaşkınlıkla karşılamış ancak Fransa gibi olayların başında Bin Ali rejimi yanlısı bir tutum sergilememiştir. Başlangıçtan itibaren halk hareketlerinin yanında olan Almanya bu yönü ile Bin Ali sonrası Tunus'ta Fransa ve diğer ülkelere oranla daha avantajlı bir konuma gelmiştir. Ekonomik ve teknik konularda işbirliği süreci belirli bir çerçeveye oturtulmuştur (Küçükkeleş, 2013, s. 20). 2011'deki devrimden sonra Almanya Tunus'un demokratikleşmesine destek vermiş, bazı Alman sivil toplum kuruluşları burada ofisler açmıştır. Bir petrol ülkesi olan Libya'ya yakınlığı nedeniyle de Tunus'un Almanya için stratejik önemi vardır. Özellikle 2015 ve 2016 mülteci dalgasından sonra göç konusu Tunus'la da tartışılmalı bir konu haline gelmiştir. 'Açık kapı' politikası sonucu 2016'da 900 bin mültecinin Almanya'ya gelmesinin ardından Merkel iç politikada muhalifleri tarafından kontrolü kaybetmekle suçlanmıştır. Bunun da katkısıyla, Merkel'in Mısır'a da uğradığı Mart 2017'deki Kuzey Afrika gezisi sırasında, Almanya, Cezayir ve Mısır gibi bazı bölge ülkelerinden istediği gibi Tunus'tan da göçmen kontrolü ve kabul edilmeyen mültecilerin geri kabulü konularında işbirliği istemiş, yapılan antlaşmayla bu gibi şartlara bağlı olarak, bu ülkeye 250 milyon Avro kalkınma yardımı yapmayı taahhüt etmiştir (Souli, 2017).

Diğer yandan, Almanya açısından Mısır'daki süreç ile Tunus'ta yaşananlar arasında farklı bir durum vardır. Mısır'da İsrail'in güvenliği açısından Mübarek rejiminin iktidardan gitmesi ve yerine gelecek otoritenin tutumunun belirsiz olması, İsrail'i destekleyen Batılı ülkeler açısından olumsuz bir durumdur. Bu nedenlerle Almanya, ayaklanmalar sırasında Mübarek yanlısı bir çizgide bulunmuş ve Mısır'ın yaşadığı bu sürecin kontrollü ve ılımlı olması yönünde açıklamalar yapmıştır. Almanya'nın Mısır'a karşı tutumu Mübarek sonrasında iktidara gelen Mursi döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde Müslüman Kardeşlerin dini kimliği üzerine sürekli olarak vurgu yapılmıştır (Küçükkeleş, 2013, s. 20). Mursi'ye yönelik darbe sonrasında diğer Batılı ülkeler gibi Sisi yanlısı tutum sergileyerek, karşılıklı ziyaretler ve işbirliğine yönelik adımlar atılmıştır.

Almanya'nın AB içerisindeki pozisyonu özellikle son dönemlerde ekonomik çerçevede algılanmaktadır. Bu bağlamda çevresel sorunlarda ve özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yaşanan problemlerde Almanya'nın tutumu silah-güç kullanılmaması yönünde olmuştur. Bu tutum öncelikle Libya'ya NATO

müdahalesi çerçevesinde ortaya çıkan süreçte belirmişti. Almanya da diğer Batılı ülkeler gibi Kaddafi'nin iktidardan gitmesini istediğini vurgulayarak bu sürecin bir askeri müdahale ile yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamaya olası tepkilere rağmen çekimser oy kullanmıştır (Deutsche Welle 2016).

Almanya'nın askeri müdahale karşıtı tutumu Suriye'deki krizde de yaşanmaktadır. Bu tutum Libya'da olduğu gibi Batılı müttefiklerin tepkisine neden olmamıştır. Ancak Almanya'nın Libya'da çizdiği tarafsız ülke profili, Suriye'de Batılı ülke profili ile dengelenmiştir. Böylece Alman dış politikasının Batılı müttefiklerinin ekseninden kaydığı yönündeki eleştirilere de cevap verilmiştir. Almanya'nın bu süreçte özellikle ekonomik yaptırımları ve Esad'ın iktidarı bırakması söylemleri ile AB ile uyumlu bir şekilde hareket ettiği gözlenmektedir (Küçükkeleş, 2013, s. 22). Almanya'nın Arap Baharı ve bölge politikaları sürecinde genel anlamda istikrarlı politikalar takip ettiği söylenebilir. Başından beri askeri güç kullanılmasına karşı olan tutumunu sürdürmektedir. Özellikle ekonomik yaptırımların ve buna benzer siyasi söylemlerin öncülüğünü de yapmaktadır. Fakat Almanya'nın kendi ekonomik çıkarlarını da ön plana aldığını söylemek gerekir.

Suriye Krizi kaynaklı mülteci krizinde de Merkel Başbakanlığında ekonomisi önemli büyüme gösteren ve işsizliğin yüzde 5'ten düşük olduğu Almanya oldukça olumlu ve dengeli bir politikayla son üç dört yıl içerisinde 2 milyondan fazla göçmen kabul etmiştir. Ülke içinde yükselen terör ve göçmen karşıtı söylemlere rağmen Almanya'daki ana partiler sağduyulu politikalarına devam etmişlerdir. Yine de artan göçmen sayısı ve terörist eylemlere karışanlardan bazılarının yakın dönemde Almanya'ya Müslüman ülkelerden gelmiş olması bu konuda Alman hükümetlerini baskı altında tutmaktadır. Arap Baharı bağlantılı mülteci akımının tekrar büyük rakamlara çıkması veya bu bağlamda göç edenlerden kaynaklı terör saldırılarının artması durumunda Almanya'nın da tutumunda giderek bir sertleşme görülecektir. ODKA'daki bölgesel krizlerin tırmanmaması ve nispi istikrarın sağlanması durumundaysa Almanya'nın Tunus'la yaptığı gibi göç ve terör tehdidinin kontrol edilmesine yardımcı olunması karşılığında bölge ülkelerine oldukça cömert ekonomik kalkınma yardımlarının devam edeceği öngörülebilir.

5. Sonuç

AB, başlarda Arap Baharı'nın bölgeye demokrasi ve refah getirecek bir süreç olmasını ummuştur. Ancak, her ne kadar söylem düzeyinde kendisi için önemli normatif değerlerin yüceltilmesi gerektiğini ilan etse ve örneğin Libya ve Suriye gibi ülkelerde rejime muhalif olan gruplara önemli destekler verse de Bahreyn gibi enerji zengini ülkelerde rejime destek vermekten kaçınmamış; diğer pek çok örnekte de büyük oranda bir bekle gör politikası izlemiştir. Mısır gibi mevcut rejimler yerine 'radikal' İslamcılarının gelmesi ihtimali olan durumlarda ise hızlı bir şekilde eski seküler otoriter yönetim şekillerinin devam etmesini desteklemiştir.

Dolayısıyla Arap Baharı süreci, AB'nin ODKA bölgesine yönelik temel stratejisinde büyük bir kırılmaya neden olmamıştır. Zielonka'nın da (2013, ss. 36-37) öne sürdüğü gibi AB yeni bir tip imparatorluk gibi kendi çevresinden gelebilecek tehditleri savuşturmaya çalışırken buna yönelik olarak çok büyük kaynaklar da ayırmamaktadır. İlişkiler bir tür merkez-çevre ekseninde yürümeye devam etmektedir. Ekonomik *sömürü* bir şekilde devam etmektedir ancak bir bütün olarak bakıldığında, özellikle enerji fakiri bölge ülkeleri AB için ekonomik olarak vazgeçilmez değildir. Alternatif enerji kaynaklarına verilen önem ve gelişen teknolojiyle beraber, AB'nin yıllar içerisinde bölgenin enerji kaynaklarına olan bağımlılığı da azalmaktadır. Bu açıdan, Arap Baharı başladıktan çok kısa süre sonra tekrar anlaşıldığı gibi, bölge AB için fırsattan çok tehdit ve meydan okuma sunmaktadır. Şüphesiz bunda aradaki büyük gelişmişlik farkı ve Avrupa'nın bölge insanları için yasa dışı göç için büyük bir cazibe merkezi olmaya devam etmesi; terör ve suç örgütleri için de bir hedef teşkil etmesi gibi nedenler etkilidir.

AB dış politikasını belirlerken, temel prensipler olarak liberal ekonomi, insan hakları, demokratikleşme gibi normatif değerleri öncelikli olarak vurgulamaktadır. Ancak pratikte her zaman bu temel değerlere sadık kalamamaktadır. Nitekim, Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylar ve farklı çıkarların oluşması ile beraber politikalar bölgenin ve Birliğin güvenliğine ve istikrara önem veren hedeflere doğru şekillenmiştir. Bu tutum AB ülkelerinin, kendi çıkarları tehlikeye girdiğinde, sürekli olarak dile getirdiği normatif değerlerinden vazgeçebildiğini ve reelpolitike kayabildiğini göstermektedir. Ayrıca, AB'nin önemli krizlerde süregelen bölünmüşlüğü Arap Baharı sürecinde de Birlik olarak stratejik kararlar alınmasına engel olmuş, başta en güçlü üyeler olmak üzere üyeler kendi temel çıkarlarına hizmet edecek şekilde hareket etmeye ağırlık vermişlerdir.

Bu temel siyasi bölünmüşlük faktörü yanında, AB'nin ekonomik alanda da yaşamakta olduğu durgunluk, bazı üyelerdeki finansal krizler, yükselen işsizlik oranları gibi derin sıkıntılar, söylem düzeyine oranla bölge ülkelerine yeterince kaynak ayır(a)mamasına yol açmıştır. Bu nedenlerle, AB bölgeye yönelik maddi yardımlarında Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşlarla ortaklaşa hareket etmiş ve ekonomik yardımları veya ödülleri, örneğin, emek hareketliliği, belirleyici ve etkili bir unsur olarak kullanamamıştır. AB'nin bölge ülkelerine yapmış olduğu ve yapmayı planladığı ekonomik yardımlar bu ülkelerin ekonomik profillerinin yanında yetersiz ve etkisiz kalmaktadır. Kendisi de ekonomik krizler yaşayan AB, bölgeye yönelik yeterince ekonomik yardımda bulunamamaktadır. Bölge gençleriyle yapılan anketler de (2014), AB'nin demokratikleşmeye verdiği desteğin yetersiz de olsa olumlu karşılandığını ama bir bütün olarak AB'nin bölgeden uzak durmasının daha çok tercih edildiğini göstermektedir (bkz. Teti, Talbot ve Abbot 2017). Aynı zamanda üye ülkelerin kendi bireysel çıkarlarını, tarihsel ilişkileri, ekonomik ve ideolojik öncelikleri ve benzeri durumlar

doğrultusunda AB kurumsal kimliğinin önüne koyarak bireysel politikalar izlemeleri de önemlidir. AB'nin hem kurumsal kimliği hem de üyeleri itibarıyla bölge halklarının taleplerini ve beklentilerini doğru anlayamadığını vurgulamak da gerekir. Bölge insanları tarafından samimi bulunmayan ve gerçeklikle örtüşmeyen normatif söylemlerle uygulanan politikalar birbirinin zıddı olunca, halkların geçmişten de gelen tepkileri devam etmektedir. AB'nin bölgedeki İslami grup veya rejimlerle de ciddi sorunları vardır. Son dönemde Avrupa'da yükselen İslamofobi de bu bağlamda ele alınmalıdır. AB'nin son dönemde bölgeye yaklaşımlarını, özellikle Suriye Krizi sonrasında hızla artan göç sorunu, terörizmle sıkı bağlantılı İslami tehdit algısı, enerji güvenliği, ticari ilişkilerin sorun yaşamadan devam ettirilmesi kaygısı gibi ana faktörler şekillendirmektedir. Avrupa ülkeleri anlaşılabilir saiklerle istikrara vurgu yapmakta, sınırlarda ve politikalarında güvenliği ön planda tutmaktadır. Ancak Arap otoriter rejimleri bunu istismar etmekte ve kendilerini istikrarın tek garantörü olarak sunmakta; yıkılmaları halinde yerlerine tek alternatif olarak radikal İslamcı rejimlerin geleceği, bunun da kaos ve terör getireceği korkusunu pompalamaktadırlar. Buna karşın, Avrupa artık dinamik bir güvenlik anlayışı geliştirmeli ve hem değişime hem de dönüşüme izin veren yeni bir dinamik süreç başlatmalıdır (Perthes, 2011).

Ancak, Avrupa da, küresel bir problem olan liderlik eksikliğinden nasibini almaktadır ve içerdeki dağınıklığı gideremediğinden çok önemli olaylara dahi tepki vermekteki yavaşlığı da devam etmektedir. Örneğin ancak çok büyük ve medyatik felaketlerden sonra Frontex'e Akdeniz'de insanların hayatını kurtarması için gereken imkânlar sağlanmıştır (ölümler azalarak devam etmektedir). Kısa dönemli düşünen sorumsuz siyasetçiler ve medyanın da etkisiyle dikenli teller ve duvarlar yükselmektedir, adeta 1989'un tam tersi yaşanmaktadır (Ash, 2015).

AB coğrafi olarak güney sınırlarında yaşanan olaylara-dönüşüm süreçlerine etkin bir şekilde dâhil olamamıştır. Askeri yaptırımlar uygulayamayan, aktif bir politika izleyemeyen AB'nin bu süreçte tutarsız politikalar izlediğini söylemek gerekir. Bu doğrultuda bölge ülkeleri tarafından AB ülkelerine duyulan güvensizlik de önemlidir. AB'nin üç büyük üyesi de tutarsızlık eleştirilerine maruz kalmıştır. İster Fransa ve İngiltere gibi daha müdahaleci, isterse Almanya gibi ekonomik araçlara ağırlık vermiş olsun, AB üyeleri de tıpkı Birlik gibi her duruma özgü, seçici politikalara ağırlık vermiştir.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika, AB için nispeten önemli bir pazardır, enerji temininde yakın, stratejik bir bölgedir. AB ile ODKA arasında tarihten gelen sorunlu bir ilişkiler yumağı bulunmaktadır. Bölgeyle ilişkilerde yaşanan derin sorunların temelinde göç, enerji ve terörizm olmak üzere AB'nin kendi güvenlik kaygılarına çok fazla vurgu yaptığı bir dizi yapılar, prosedürler ve antlaşmalar yatmaktadır. Avrupa bölgenin temel ve yapısal problemlerine duyarsız kalmaya devam etmektedir. Bunda şüphesiz bölge sorunlarının çok önemli bir kısmının bölgenin yukarıda değinilen kendi iç sorunlarından kaynaklı ve sadece Batı

tarafından yapılabilecek yardımların boyutunu aşan derin sorunlar olduğu algısı önemlidir. Bölge ülkelerinin kendi iç dinamikleriyle belirgin bir kalkınma ve demokrasi hamlesi yapmadan, Avrupa'yla ilişkilerinin doğasında önemli bir değişim yaşanması da pek olası görünmemektedir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. (2013). *Ulusların düşüşü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akdemir, E. (2012). Arap dünyasındaki dönüşüm süreci ve TR-AB ilişkileri, *Orta Doğu Analiz*.
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121226_erhanakdemir.pdf (Erişim Tarihi: 10.01.2017).
- Aras, İ. Ve A. Günar (2014). Avrupa Birliği ve İngiltere'nin Arap Baharına bakışları. A. Gözkaman ve P. Paksoy (Ed.), *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* içinde (85-114). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ash, T. G. (2009, 25 Kasım). With this timid choice of leaders, the EU may have the faces it deserves. www.guardian.co.uk (Erişim Tarihi: 17.12.2017).
- Ash, T. G. (2015, 29 Kasım). Europe's walls are going back up – it's like 1989 in reverse. Erişim Tarihi: 17.12.2017, www.guardian.com.
- Asseburg, M. (2013). The Arab spring and the European response, *The International Spectator*, 48 (62), 47-62.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2013). TR-AB Vize Muafiyet Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Detaylı Sorular ve Cevaplar. http://www.ab.gov.tr/files/pub/vize_gka_kitap_15_12_2013.pdf Erişim Tarihi: 08.06.2016).
- Avrupa Komisyonu (2011a). A Partnership for democracy and prosperity with the Southern Mediterranean. 8 Mart, COM (2011) 200 final.
- Avrupa Komisyonu (2011b). A new response to a changing Neighbourhood. 25 Mayıs, COM (2011) 303 final.
- Avrupa Komisyonu (2018). Client and Supplier Countries of the EU28 in Merchandise Trade (value %) (2017, excluding intra-EU trade). http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.04.2018.pdf (Erişim Tarihi:25.05.2018).
- Bal, P. (2014). Avrupa Birliği'nin Arap Baharı'na Bakışı ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme, A. Gözkaman ve P. Paksoy (Ed.), *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* içinde (64-84). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Balfour, R. (2012). Changes and Continuities in EU-Mediterranean Relations After the Arab Spring, *European Institute of the Mediterranean*, www.epc.eu/documents/uploads/pub_2728_papersbalfour_for_euromesco16.pdf. (Erişim Tarihi: 17. 12. 2017).
- Barah, M. (2011). France and the Arab spring: an opportunistic quest for influence. *FRIDE Working Paper 110*.
- Bauer, P. (2015). The European Mediterranean Policy after the Arab Spring: Beyond Values and Interests. *Middle East Critique*, 24 (1), 27-40.
- Behr, T. (2013). EU Foreign Policy and Political Islam: Towards a New Entente in the Post-Arab Spring Era? *The International Spectator*, 48 (1), 20-33.
- Bonino, E. (2013, 25 Temmuz). The Arab spring label is over; the Arab struggle for a better future is not, www.guardian.co.uk (Erişim Tarihi: 17. 12. 2017).
- Börzel, T., Dandashly A. ve Risse, T. (2015) Responses to the ‘Arabellions’: The EU in Comparative Perspective — Introduction, *Journal of European Integration*, 37 (1), 1-17.
- CNN Türk (2011a). Tunus’un Devrik Lideri Bin Ali’ye Şok, www.cnnturk.com/2011/dunya/01/31/tunusun.devrik.lideri.bin.aliye.sok/605249.0/. (Erişim Tarihi: 10.01.2017).
- CNN Türk (2011b). Dünya Bülteni, <http://www.dunyabulteni.net/haber/225101/ingilterede-mubarek-skandali> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Darrag, Amr (2017, 19 Eylül). The British U-Turn on Egypt - and what's behind it. www.middleeasteye.net/columns/britain-new-policy-toward-egypt-motives-and-consequences-894892763 (Erişim Tarihi: 24. 04. 2018).
- Del Sarto, R. A. (2016). Normative Empire Europe: The European Union, its Borderlands, and the ‘Arab Spring’ *JCMS*, 54 (2), 215–232.
- Deutsche Welle (2016). Libya’ya askeri müdahale başladı. <http://www.dw.com/tr/libyaya-askeri-mudahale...14924461> (Erişim Tarihi: 7.01.2017).
- Dinç, C. (2011). Sivil Güç - Realist Oyuncu İnkileminde Avrupa Birliği’nin Küresel Konumu Üzerine Tartışmalar. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7 (28), 89-124.
- Dinç, C. (2012). Avrupa Birliği’nin Beşinci Genişleme Süreci: Ekonomik ve Siyasi Boyutlar. *Ege Akademik Bakış*, 12 (1), 77-94.
- Efegil, E. (2015). Avrupa Birliği’nin Arap Baharına Yönelik Kurumsal Politikası, C. Dinç (Ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği*, içinde (545-562). Ankara: Savaş Yayınları.

- Erdoğan ile Merkel arasında 'İslamist terör' diyalogu (2017).
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38844984> (Erişim Tarihi: 2.2.2017).
- EU freezes assets of allies of Tunisia's ousted Ben Ali. (2011).
<http://www.bbc.com/news/world-africa-12370591> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Eurostat (2017). Top 30 citizenships of non-EU citizens apprehended and found to be illegally present in the EU, 2008-2016.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/a/a6/Top_30_citizenships_of_non-EU_citizens_apprehended_and_found_to_be_illegally_present_in_the_EU. (Erişim Tarihi: 17. 05. 2018).
- Fakhoury, T. (2016). Securitising Migration: The European Union in the Context of the Post-2011 Arab Upheavals, *The International Spectator*, 51 (4) 67-79.
- Hollis, R. (2012). No friend of democratization: Europe's role in the genesis of the 'Arab Spring. *International Affairs* 88 (1), 81-94.
- Hürriyet (2016a). İngiltere Suriye'yi Bombalamaya Başladı, Erişim Tarihi: 11.01.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/ingiltere-suriyeyi-bombalamaya-basladi-40022172>. (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Hürriyet, (2016b). Blair Sisi'ye Danışmanlık Yapacak, <http://www.hurriyet.com.tr/ingiltere-eski-basbakani-blair-sisiye-danismanlik-yapacak-26734682>. (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Hürriyet, Fransa IŞİD'i vurmaya devam edecek, <http://www.hurriyet.com.tr/fransa-suriyede-isidi-vurmaya-devam-edecek-40014161> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- IMF (2015). Regional Economic Outlook. Middle East and Central Asia.
- Khader, B. (2013). The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring. *EuroMeSCo Papers*, 17.
- Küçükkeleş, M. (2013). AB'nin Orta Doğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı, *Seta Analiz*, 63.
- Leech, P. ve J.Gaskarth (2015). British Foreign Policy and the Arab Spring, *Diplomacy & Statecraft*, 26 (1), 139-160.
- Memo (2011). The EU response to the Arap spring, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-918_en.htm (Erişim Tarihi:11.01.2017).
- Metro (2017) How many refugees are there in the UK?, <https://metro.co.uk/2017/06/19/refugee-week-2017-how-many-refugees-are-there-in-the-uk-and-worldwide-6718632/> (Erişim Tarihi: 31.05.2018).

- Michou, H. (2012). 'The UK in the Middle East: Commercial Diplomacy to What End?', *FRIDE, Policy Brief*, 118.
- Migration and migrant population statistics (2018, Mart). http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_almost_22_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU. (Erişim Tarihi: 31.05.2018).
- Paris attacks death toll rises to 130, (2015). <https://www.rte.ie/news/2015/1120/747897-paris/> (Erişim Tarihi: 25.04.2018).
- Perthes V. (2011). Europe and the Arab Spring, *Survival: Global Politics and Strategy*, 53(6), 73-84.
- Sabah, (2012) İngiltere Şam'daki Elçiliğini Kapattı <http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/03/01/ingiltere-samdaki-elciligini-kapatti> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Sjursen, H. (2006). What kind of power?', *Journal of European Public Policy*, 13 (2), 169- 181.
- Souli, S. (2017, 6 Mart). Germany's Merkel strikes immigration deal on visit to Tunisia. Al- Monitor www.al-monitor.com.
- Syria crisis: Cameron loses Commons vote on Syria action (2013). <http://www.bbc.com/news/uk-politics-23892783> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- Teti, A. (2012). The EU's First Response to the Arab Spring: A Critical Discourse A Mediterranean Analysis of the Partnership for Democracy and Shared Prosperity. *Mediterranean Politics*, 17 (3) 266-284.
- Teti, A., Maggiolini, P., Talbot, V. ve Abbot, P. (2017). MENA Populations' Perceptions of Key Challenges, International Context, and Role of the European Union. Arab Transformations *Working Paper 9*. Aberdeen: University of Aberdeen.
- The EU response to the Arap spring, Memo, (2011). http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-918_en.htm (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- The Guardian, (2011). French minister defends offer of security forces to Tunisia, <http://www.theguardian.com/world/2011/jan/18/french-minister-tunisia-offer> (Erişim Tarihi: 11.01.2017).
- The New York Times, (2015) Hollande Says 'France Is at War www.nytimes.com/live/paris-attacks-live-updates/hollande-says-france-is-at-war/ (, Erişim Tarihi: 30.05.2018).

- Tömmel, I. (2013). The New Neighbourhood Policy of the EU: An Appropriate Response to the Arab Spring?. *Democracy and Security*, 9 (1-2), 19-39.
- UNHCR (2017). Statistical Yearbook 2016, www.unhcr.org/statistics/country/5a8ee0387/unhcr-statistical-yearbook-2016-16th-edition.html (Erişim Tarihi: 26.05.2018).
- Union for the Mediterranean (UfM), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/329/union-for-the-mediterranean-ufm_en (Erişim Tarihi: 20.09.2017).
- Uzgel, İ. (2013) ABD ve NATO'yla İlişkiler Oran, B. (Ed.). *Türk Dış Politikası*, Cilt 3 içinde (249-336). İstanbul: İletişim.
- Ünver, N. A. (2012 Aralık). Arap Baharı ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, *Ortaoğu Analiz*. 4 (48), 10-19.
- Vincenti, D. (2015, 10 Eylül). Van Rompuy: 'EU leaders only take bold decisions when they have a knife against their throats. EurActiv.com.
- Zielonka, J. (2013). Europe's new civilizing missions: the EU's normative power discourse, *Journal of Political Ideologies*, 18 (1), 35-55.

Approaches of the European Union and Its Three Big Members Toward the Arab Spring

Extended Abstract

1. Introduction

Arab Spring that started in December 2010 in Tunisia and spread to 18 Arab Majority states, that toppled down long-standing authoritarian regimes in Tunisia, Egypt, Libya and Yemen; triggering development that eventually led to civil wars in Syria and Yemen has been a complex phenomenon.

There are a number of important factors in explaining the Spring and the ensuing developments in the region: deep societal problems which prepared the background for rebellious mass protests, high unemployment rates aggravated by millions of new comers to the job market each year, general economic underdevelopment and instability, a failed education and health system, impact of the authoritarian systems, severe limitations to political participation and right to peacefully protest or criticism, lack of social justice and inequality in income distribution.

This study tries to analyze and understand the institutional approach of the European Union (EU) and national approaches of Germany, France and Britain toward the developments associated with the Arab Spring in the Middle East and North Africa (MENA) during the Arab Spring.

2. Method

In order to understand the aforementioned approaches, the study firstly sets the historical background and then analyzes some key documents of the EU about the developments associated with the Spring to see the official position of the Union, declarations of intent, promised help and possible solutions to the existing problems with and within the region. A similar but somewhat limited method is also used to assess the national approaches of three big members. Then, through an extensive use of official statistics and mainly secondary literature, the study tries to assess whether the EU has been able to live up to the its initial declarations, kept its promises and helped adequately to the regional countries in this period of great distress and turmoil.

Key economic indicators, for example GDP per capita and trade relations have also been scrutinized in order to see the development gap and whether there has been a meaningful change in that regard. It has been found that there has not been any meaningful rise in the trade or financial help from the EU and from the big three towards the region.

When look at the specific instances it has been seen that the EU and the big three members have been selective and used conflicting methods to intervene. While they supported the regimes in specific countries, they also gave support to the opposition in many other countries.

3. Results and Discussion

A number of important results can be summarized: The EU, as one of the most important external actors for the region, has shown once again its political disunity during the Arab Spring. Special security and economic interests, special historical ties, domestic political considerations shaped the responses of the member states and restricted the EU. With the Arab Spring, there has been a rise in the threat perception emanating from the region.

The EU emphasizes normative values such as liberal economy, human rights, democratization as basic values in formulation of its foreign policy. Yet, the EU cannot always remain loyal to these values in practice. In fact, during the Arab Spring, the European policies have quickly become subject to security concerns and a desire for stability.

It has become clear that the hope that, seemingly unshakeable regimes might be toppled down by the previously apolitical masses that suddenly started to take political actions, proved to be too optimistic.

The majority of the people in the MENA are unable to meet their basic needs yet the official aid from the EU toward the region is worth less than one-thousandth of the regional economy and has no significant effect.

One of the most important topic for the EU during the Arab upheavals has been illegal migration emanating from the MENA. The European governments have come under immense pressure with regard refugee crisis and illegal migration in recent years.

The UK initially supported the societal sections who demanded a change in Tunisia, Syria and Egypt; sided with the EU and her regional partners for a solution to the Yemeni Crisis, and played a leading and major role in NATO during the intervention to Libya.

France's policies toward the region have been largely shaped in terms of trade and economic interests. France has maintained its relations with the regional authoritarian regimes in order to safeguard her political and economic interests.

For the past decades, Germany has not been interested enough and not followed a consistent policy toward the region. Instead, Germany has been careful to act together with the EU and largely formulated her policies within this framework

4. Conclusion

There are four basic factors in the EU's approach to the region: differences between the member states in the EU, new instruments for democratization in the region, conditionality and a solid approach to sustainable socio-economic development. The EU continues to remain insensitive to the basic and structural problems of the region.

The EU initially hoped that the Arab Spring would eventually bring democracy and prosperity to the region. Although, the EU declared that the normative values, which are important to the Union, must be promoted and gave some support to the oppositional groups in Libya and Syria, It did not hesitate to support the regimes in energy rich regional countries such as Bahrain, and followed a wait-and-see policy in many other cases. When faced with a risk of radical Islamists replacing the existing regimes, the EU supported the continuation of secular authoritarian regimes.

The Arab Spring did not lead to a big change in the EU's basic strategy toward the MENA. The economic exploitation continues in disguised terms but as a whole especially energy-poor countries in the region are not indispensable for the EU. The region unfortunately produces threats and challenges for the EU more than opportunities. An important change in the nature of relations without a strong development and democracy effort in the region through internal dynamics remains highly unlikely.